

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД**

Виконав: студент 6 курсу 635-д групи

галузі знань:

28 Публічне управління та адміністрування

спеціальності:

281 Публічне управління та адміністрування

Висоцький Ігор Сергійович

Керівник: директор Інституту державного
управління ЧНУ імені Петра Могили, доктор

наук з державного управління, професор,

державний службовець I рангу

Ємельянов Володимир Михайлович

Рецензент: завідувач кафедри публічного

управління та адміністрування Інституту

державного управління ЧНУ імені Петра

Могили, доктор політичних наук, професор

Євтушенко Олександр Никифорович

м. Миколаїв - 2023 рік

**Особливості публічного управління у сфері цивільного захисту
в особливий період**

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЄДИНОЮ ДЕРЖАВНОЮ СИСТЕМОЮ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИМИ	6
1.1. Законодавчі та нормативні документи, що регламентують управлінську діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні у сфері забезпечення цивільного захисту у мирний час та в особливий період.....	6
1.2. Координація діяльності та співпраця між органами державної влади та органами місцевого самоврядування зі службою цивільного захисту при загрозі виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру.....	16
1.3. Суб'єкти публічного управління заходами цивільного захисту в Миколаївській області та їх розпорядчі документи	30
Висновки до першого розділу.....	38
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ОСОБЛИВИГО ПЕРІОДУ НА СТАН ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	39
2.1. Функції держави у сфері цивільного захисту при переведенні Єдиної державної системи цивільного захисту у режим функціонування в особливому періоді. Реалізація на практиці.....	39
2.2. Завдання та виклики держави для управління заходами цивільного захисту в умовах особливого періоду	52
2.3. Важливість інформаційної підтримки населення органами державної влади та органами місцевого самоврядування при загрозі виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру та ліквідації наслідків у разі їх настання	60

Висновки до другого розділу	67
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД.....	68
3.1. Негативні явища та труднощі у формуванні та реалізації державної політики у сфері цивільного захисту в особливий період.....	68
3.2. Запропоновані інновації та рекомендації	76
3.3. Перспективи удосконалення публічного управління системою цивільного захисту в Україні.....	81
Висновки до третього розділу.....	86
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, коли Україна інтегрується в світовий освітній, науковий і економічний простір, спостерігаються значущі зміни в законодавчій базі, що стосується розвитку вітчизняної освіти. Ці зміни обумовлені впровадженням нових технологій, обладнання, механізмів взаємодії, забезпечення, управління та інших аспектів діяльності, які постійно відзначаються змінами вимог до рівня підготовки працівників і фахівців.

Модернізація системи підготовки кадрів для потреб системи цивільного захисту можлива лише в рамках загальної реформи вищої освіти, що відбувається в системі управління якістю, частиною якої є освітні стандарти. Зосередження уваги на проблемах управління галузевою стандартизацією визначене складністю вирішення проблеми якості вищої освіти і необхідністю приведення національного законодавства у цій сфері у відповідність до кращих світових стандартів.

Систематизація існуючих розробок дозволяє обґрунтувати доцільність виявлення основних закономірностей і тенденцій в управлінні галузевою стандартизацією вищої освіти в Україні як складової забезпечення якості освіти в контексті розвитку вітчизняної науки та публічного управління.

У сучасних умовах, коли суспільство стикається з різноманітними викликами та надзвичайними ситуаціями, питання ефективного публічного управління у сфері цивільного захисту стає особливо актуальним. Особливий період вимагає ретельного вивчення та впровадження специфічних стратегій та підходів до управління, спрямованих на забезпечення безпеки, захисту населення та управлінської відповідальності.

У цьому контексті важливо розглядати особливості публічного управління, які виникають саме у періоди кризи, конфлікту чи природних лих. Це охоплює широкий спектр аспектів, від координації дій різних рівнів влади до

впровадження новітніх технологій та стратегій управління кризовими ситуаціями. Відповідне розглядання цих аспектів є необхідним для розуміння ефективних шляхів забезпечення цивільного захисту та безпеки громадян у непередбачуваних умовах.

Об'єктом дослідження є публічне управління у сфері цивільного захисту в особливий період.

Предметом дослідження є особливості публічного управління у сфері цивільного захисту в особливий період.

Метою дослідження є визначення особливостей публічного управління у сфері цивільного захисту в особливий період.

Відповідно до поставленої мети потрібно виконати ряд наступних **завдань**:

1. Опрацювати літературу, яка стосується даної теми.
2. Визначити особливості публічного управління єдиною державною системою цивільного захисту України та її складовими.
3. Проаналізувати вплив особливого періоду на стан цивільного захисту.
4. Виокремити перспективні напрямки у публічному управлінні для забезпечення заходів цивільного захисту в Україні в особливий період.
5. Сформулювати висновки до дослідження.

Структура роботи. Робота складається із вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел і літератури. Основна частина складається із трьох розділів, які включають у себе дев'ять підрозділів. Загальний обсяг роботи становить – 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЄДИНОЮ ДЕРЖАВНОЮ СИСТЕМОЮ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИМИ

1.1. Законодавчі та нормативні документи, що регламентують управлінську діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні у сфері забезпечення цивільного захисту у мирний час та в особливий період

На сучасному етапі розвитку українського державотворення та забезпечення національної безпеки України цивільний захист є одним із визначальних чинників зміцнення національної безпеки України. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», Державна служба України з надзвичайних ситуацій входить до складу сектору безпеки і оборони України, при цьому сили цивільного захисту вважаються складовою сектору безпеки і оборони країни.

Це підтверджують вісім років збройного конфлікту на Сході України та повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Органи та підрозділи цивільного захисту брали участь у заходах анти-терористичної операції та операції Об'єднаних сил. У перший день введення в дію воєнного стану єдину державну систему цивільного захисту згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України переведено у найвищий ступінь готовності [5].

Матеріали цього дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних науковців та фахівців у сфері цивільного захисту, які розглядали питання вдосконалення законодавства щодо цивільного захисту, ухвалення нових нормативно-правових актів та внесення змін і доповнень до чинної законодавчої бази, зокрема Кодексу цивільного захисту України.

У цій роботі аналізуються акти законодавства та нормативні документи, які регулюють сферу цивільного захисту та були ухвалені Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України в умовах дії воєнного стану в Україні. Стислий огляд наукових праць, в яких обґрунтовується необхідність удосконалення законодавства у сфері цивільного захисту, свідчить про найбільшу потребу щодо внесення змін та доповнень, насамперед до Кодексу цивільного захисту України.

Вітчизняні науковці, зокрема М. Андрієнко, В. Андронов, А. Артеменко, О. Бабаджанова, К. Белікова, А. Борисова, П. Волянський, М. Грищук, С. Домбровська, В. Костенко, О. Лещенко, А. Литвиненко, І. Оксьом, А. Рогуля, Є. Романенко, В. Садковий, А. Терент'єва, Н. Юсеф та інші, віддавали значну увагу дослідженню питань удосконалення законодавства у сфері цивільного захисту [10].

Особливу увагу заслуговують деякі з їхніх публікацій. Наприклад, О. Лещенко у своєму дисертаційному дослідженні розглядає питання удосконалення законодавства у сфері цивільного захисту, зокрема його гармонізацію зі стандартами Європейського Союзу та НАТО, а також інституційний розвиток єдиної державної системи цивільного захисту шляхом чіткого розмежування повноважень та функцій між суб'єктами забезпечення цивільного захисту.

М. Грищук досліджував реалії та перспективи нормативно-правового регулювання цивільного захисту на конституційному, законодавчому та нормативному рівнях. Автор статті виявив проблеми, пов'язані з недотриманням конституційних і законодавчих норм, а також недостатнім контролем їх виконання. Дослідження показало відсутність цілеспрямованої роботи щодо дотримання цих норм на регіональному та місцевому рівнях [45].

Проблеми адміністративно-правового забезпечення цивільного захисту України розглянуто в публікації А. Литвиненка та І. Оксьом. Автори розглядають цивільний захист як важливий чинник забезпечення національної безпеки України, особливо в умовах напруженої обстановки у зонах воєнно-

політичного конфлікту. Такі умови вимагають ухвалення нестандартних рішень з організації заходів цивільного захисту при дефіциті часу, обмежених фінансових та матеріальних ресурсів, та в умовах невизначеності ситуації.

В контексті ефективності державного управління в період глобалізації, Н. Юсеф та А. Артеменко розглядають питання вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Вони відзначають, що держава у період глобалізації є демократичною організацією влади, що розповсюджує свою владу на територію країни та має спеціальний апарат управління та суверенітет.

Дослідження Н. Юсефа та А. Артеменко також глибоко розглядає питання нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері цивільного захисту в умовах українського державотворення та вдосконалення Кодексу цивільного захисту України як основи організації державного управління в цій сфері [76].

Окрім того, науковці О. Бабаджанова та А. Рогуля досліджували питання нормативно-правового забезпечення органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту під час проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні та в умовах децентралізації влади.

За аналізом цих досліджень і публікацій більшість науковців відзначають потребу вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері цивільного захисту, особливо під час функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах особливого періоду.

Для подальшого розгляду цих питань важливо враховувати досвід функціонування підсистем умов дії воєнного стану, дій органів цивільного захисту в умовах конфлікту, а також зарубіжний досвід. Враховуючи мету цього дослідження надається основна увага аналізу нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту, ухвалених у період дії воєнного стану в Україні, включаючи закони України та акти Кабінету Міністрів України та Президента України.

Національна система цивільного захисту України під час російсько-української війни зазнала випробувань умов воєнного стану. Невідкладно бу-

ло внесені зміни до діючого законодавства та прийнято нові законодавчі акти для забезпечення функціонування цієї системи в умовах війни, як відзначали у своїх дослідженнях вітчизняні науковці та фахівці з цивільного захисту.

За період з лютого по вересень 2023 року прийнято дванадцять законів України, дев'ять постанов та шість розпоряджень Кабінету Міністрів, які є ключовими для національної системи цивільного захисту, особливо в умовах війни, і їх аналіз зроблено у цьому дослідженні [8].

Згідно із Законом України від 21 квітня 2022 року № 228-ІХ, внесені зміни до кількох законодавчих актів країни, що розподіляють повноваження між Міністерством внутрішніх справ та Державною службою з надзвичайних ситуацій у сфері цивільного захисту. Зокрема, за МВС закріплено формування державної політики у цій галузі, а за ДСНС – її втілення.

Цей закон також визначає поняття «цивільний захист» як комплекс заходів, спрямованих на захист населення, територій, майна, культурних цінностей від пожеж, надзвичайних ситуацій, на попередження та ліквідацію їх наслідків.

Уперше в статті 17 Закону визначено повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту (МВС), тоді як у пункті 2 статті 17 Закону розглядаються повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС). Згідно Закону, до системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, включаються сили цивільного захисту, освітні та наукові установи, заклади охорони здоров'я (медичні працівники), які належать до сфери його управління [9].

Також варто зазначити про прийнятий 15 березня 2022 року Закон України № 2132-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та цивільного захисту на період дії воєнного стану». В цьому законі внесені зміни до Кодексу цивільного захисту України стосовно визначення додаткових завдань єдиної державної системи циві-

льного захисту у відбудовний період, затверджено щорічний план основних заходів цивільного захисту, включаючи заходи після закінчення воєнних дій, передбачено цільову мобілізацію для ліквідації надзвичайних ситуацій державного рівня та їх наслідків, а також у відбудовний період для ліквідації наслідків воєнних дій. Додаткові завдання єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період узгоджені з Законом України.

Актуальним є внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються вимог цивільного захисту у процесі планування та забудови територій [10].

Від перших годин широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України, їх активне використання ракетних та артилерійських комплексів та бомбардувальної авіації для атак на цивільне населення стало очевидним. Водночас існуючі можливості системи цивільного захисту в Україні щодо захисту цивільного населення від зазначених ризиків є обмеженими.

Переважну більшість укриттів, які знаходяться в населених пунктах, можна класифікувати як найпростіші укриття, такі як цокольні або підвальні приміщення та інші споруди підземного простору, призначені для тимчасового перебування людей з метою захисту від ризиків, пов'язаних з небезпечними чинниками. Згідно Закону України від 29.07.2022 № 2486-IX, передбачається прийняття додаткових заходів у будівельній сфері, що стосуються захисту населення від вибухів, ударних хвиль та можливих впливів небезпечних хімічних, радіоактивних та біологічних речовин [80].

Також з 01.11.2023 діє нова редакція Державних будівельних норм ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту». Особливу увагу приділено вимогам щодо включення до містобудівної документації на регіональному та місцевому рівнях розділу, що охоплює інженерно-технічні заходи цивільного захисту. Затвердження такої містобудівної документації без цього розділу є неприпустимим.

Деякі джерела фінансування витрат, пов'язаних із підтриманням готовності захисних споруд цивільного захисту для використання відповідно до призначення, були врегульовані. Важливим стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту». Цей закон спрямований на покращення законодавчих механізмів захисту цивільного населення та територій під час надзвичайних ситуацій та воєнних дій, зокрема у протидії військовій агресії Російської Федерації проти України. Це також передбачає забезпечення дотримання міжнародних стандартів гуманітарного права, визначених у Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни та її додаткових протоколах, враховуючи безперервне порушення російськими окупантами міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту.

Ухвалення Закону України від 21.04.2022 № 2230-IX щодо передачі цілісних майнових комплексів пожежно-рятувальних підрозділів та іншого майна Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту до сфери управління територіальних громад є важливим кроком у процесі подальшої децентралізації влади та утворення місцевих пожежних підрозділів та добровільних пожежних дружин. Також 7 вересня 2022 року було ухвалено Закон України № 2581-IX щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню через єдиний телефонний номер 112. Цей закон передбачає створення в Україні єдиної екстреної служби 112, яка включає в себе Службу 112, оперативно-диспетчерські служби та підрозділи екстреної допомоги населенню [13].

Система 112 надає доступ до єдиного телефонного номера 112 та інших телефонних номерів екстрених служб для всіх осіб, які перебувають на території України, включаючи осіб з інвалідністю та нерідкою знання державної мови, шляхом голосових викликів та інших технічних засобів електронних комунікацій. Важливо відзначити, що впровадження системи екстреної до-

помоги населенню за єдиним телефонним номером 112 є одним із зобов'язань угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а виконання попередньо прийнятого Закону України від 13.03.2012 № 4499-VI було затримано на деякий час.

Також варто розглянути ряд постанов Кабінету Міністрів України, що прийняті в умовах воєнного стану.

У перший день введення в дію воєнного стану за розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179-р «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану» ця система була переведена у найвищий ступінь готовності [43].

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 545 були внесені зміни до Положення про єдину державну систему цивільного захисту, визначені додаткові завдання цієї системи під час відновлення, які визначені в Законі України від 15.03.2022 № 2132-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану».

Питання виконання Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року були вирішені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 131.05.2022 № 434-р. Зокрема, з метою виконання зобов'язань України у галузі міжнародного гуманітарного права було визначено, що державне підприємство «Український національний центр розбудови миру», що належить до сфери управління Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, виконує функції Національного інформаційного бюро відповідно до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [47].

Зміни до Порядку створення та використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій були внесені за постановою Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 № 301. Додано пункт 12, в якому визначено напрями використання матеріальних резервів для без-

перебійного надання житлово-комунальних послуг на територіях, де оголошено воєнний стан.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 № 288-р був затверджений оперативний план заходів із протимінної діяльності, де серед іншого було передбачено:

- створення та підтримання бази даних щодо вибухонебезпечних предметів за їх видами, виявлених на території України;
- організацію реагування в разі виявлення вибухонебезпечних предметів на територіях, на яких завершено активні фази бойових дій;
- маркування та складання карт територій та об'єктів, забруднених або ймовірно забруднених вибухонебезпечними предметами;
- інформування населення про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, зокрема на територіях, де завершено активні фази бойових дій, та залучення міжнародної технічної допомоги для проведення заходів із протимінної діяльності тощо.

З початку широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України піротехнічними підрозділами ДСНС до 10 вересня 2023 року було знешкоджено 302 тис. 457 вибухонебезпечних предметів та 5 тис. 722 кг вибухової речовини, включаючи 4 тис. 110 авіаційних бомб, і було проведено обстеження території площею 116,12 тис. гектарів.

Цінним є внесення змін до пункту 4 Положення про добровільні формування цивільного захисту, що визначає склад добровільних формувань цивільного захисту на добровільних засадах, включаючи громадян України, які досягли 18-річного віку і можуть виконувати покладені на них обов'язки за своїми здібностями та станом здоров'я.

Згідно інших змін до Положення про добровільні формування цивільного захисту передбачено, що після створення таких формувань заклади освіти, що підпорядковані ДСНС, проводять короткострокові навчання та інструктажі для членів добровільних формувань цивільного захисту за програмами, затвердженими ДСНС [56].

Установі, яка утворила добровільне формування цивільного захисту, надано право заохочувати його членів через оголошення подяки, видачу цінних подарунків або надання інших видів заохочення (у безготівковій формі).

Також слід зауважити, що в Інституті державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту в умовах дії воєнного стану почато підготовку особового складу добровільних формувань цивільного захисту. Розроблено програму інструктажу членів добровільних формувань цивільного захисту, яка затверджена Головою ДСНС, а також програми модульного навчання за окремими напрямками спеціалізації добровольців – рятувальників. На даний момент, станом на 10 вересня 2023 року, навчання пройшли 6 тис. 543 особи.

Також актуальним є затвердження Порядку ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2022 № 1030. ДСНС отримала завдання забезпечити облік об'єктів підвищеної небезпеки та ведення Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки.

У цьому Порядку передбачено, що ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки здійснюється юридичними або фізичними особами – підприємцями стосовно об'єктів, що перебувають у їх власності або користуванні, а також замовниками будівництва.

Процес ідентифікації об'єкта підвищеної небезпеки складається з трьох етапів. У планах передбачено розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту постанови щодо функціонування та ведення Державного електронного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 773 затверджено перелік платних послуг, які можуть надаватися авіаційними підрозділами Державної служби надзвичайних ситуацій за межами України.

Установлено, що послуги, передбачені переліком, надаються на підставі укладених договорів та за умови, що їх надання не суперечить та не перешкоджає основній діяльності авіаційних підрозділів ДСНС [55].

До переліку зазначених послуг належать: несення чергування та здійснення пожежогасіння повітряними суднами; залучення зразків авіаційної техніки для експонування на виставках, використання на кінозйомках; здійснення повітряних перевезень повітряними суднами, що не задіяні до чергування; здійснення повітряного моніторингу (розвідки) місцевості; здійснення аеромедичної евакуації (повітряного перевезення) постраждалих (хворих); аерофотозйомка, дистанційне зондування земних об'єктів за допомогою технічних засобів, візуального спостереження та обробки одержаної інформації; несення чергування та проведення авіаційних робіт з пошуку та рятування [56].

Отже, подальший розвиток системи цивільного захисту потребує постійного оновлення нормативно-правової бази та національного законодавства в цій сфері, зокрема внесення змін до Кодексу цивільного захисту України. Законопроекти, ухвалені Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану, дозволили оперативно врегулювати певні питання функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту під час дії воєнного стану, посиливши спроможності її функціональних та територіальних підсистем.

З урахуванням триваючої російсько-української війни є необхідність у розробленні нових та внесення змін до чинних законодавчих актів, враховуючи досвід функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту під час воєнного стану в Україні. Потребують внесення відповідних коректив питання вдосконалення державного управління у сфері цивільного захисту та коригування розроблених стратегій і законодавчих актів в цій сфері. Залишається актуальною подальша імплементація національного законодавства у цій галузі до стандартів Європейського Союзу, враховуючи надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та можливість приєднання до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу.

1.2. Координація діяльності та співпраця між органами державної влади та органами місцевого самоврядування зі службою цивільного захисту при загрозі виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру

Політичні зміни та значні аварії, які трапилися в останні десятиліття в Україні, зокрема Чорнобильська катастрофа, вплинули на зміну підходів у сфері цивільного захисту. Раніше акцент робився на захисті населення та територій від внутрішніх загроз, але тепер виникла необхідність переходу до нової моделі, що базується на функціональному принципі реагування на надзвичайні ситуації. Трагічні події, пов'язані зі збройним конфліктом на сході країни, підкреслили значення цивільного захисту як ключового компонента національної безпеки.

Метою державної політики у цій області є зменшення ризику та пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій різного походження, а також забезпечення вищого рівня безпеки особистості, суспільства та навколишнього середовища в межах прийняттого ризику.

Конституція України визначає, що гарантії безпеки та життя громадян є найвищою цінністю в країні. Отже, держава відповідає за створення системи, яка забезпечує захист населення від наслідків аварій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру. На виконавчі органи, місцеве самоврядування, підприємства та організації покладається відповідальність за проведення заходів з цивільного захисту для забезпечення конституційних прав громадян на захист життя та здоров'я.

Одне з завдань Національної поліції України – це надання допомоги особам, які потребують підтримки через надзвичайні обставини. Поліція також сприяє забезпеченню правопорядку під час воєнного або надзвичайного стану, у зоні екологічних катастроф, та створює інформаційні ресурси про правопорушення, загрози безпеці та надзвичайні ситуації [34].

В наш час основним нормативним документом, що регулює взаємовідносини у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій, став Кодекс цивільного захисту України, який був прийнятий Верховною Радою України 2 жовтня 2012 року. Разом із Конституцією України, актами Президента та Кабінету Міністрів України та іншими законами України, він визначає механізми захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Згідно із зазначеним Кодексом, завдання держави в цій сфері полягає у запобіганні надзвичайним ситуаціям, їх ліквідації та наданні допомоги постраждалим у мирний час та в періоди особливого ризику — це і є цивільний захист.

Цивільний захист в Україні стоїть на основі таких принципів:

- 1) Забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності;
- 2) Інтегрований підхід до вирішення завдань цивільного захисту;
- 3) Пріоритетність завдань, спрямованих на порятунок життя та збереження здоров'я громадян;
- 4) Максимально можливе, економічно обґрунтоване зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій;
- 5) Централізоване управління, єдиноначальність та підпорядкування Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту, аварійно-рятувальним службам;
- 6) Прозорість, вільний доступ до публічної інформації про стан цивільного захисту, за винятком встановлених законом обмежень;
- 7) Добровільність залучення громадян до заходів цивільного захисту, пов'язаних із ризиком для їхнього життя та здоров'я;
- 8) Відповідальність посадових осіб за дотримання законодавства з питань цивільного захисту;
- 9) Виправданий ризик та відповідальність керівників за забезпечення безпеки під час аварійно-рятувальних та невідкладних робіт;

10) Виконання державних цільових програм для запобігання надзвичайним ситуаціям та збереження сталого функціонування підприємств та організацій;

11) Організація інформаційної роботи з питань захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій;

12) Прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій;

13) Збереження резервів матеріальних та фінансових ресурсів для реагування на надзвичайні ситуації;

14) Публічне інформування населення про небезпеку та виникнення надзвичайних ситуацій;

15) Захист населення під час надзвичайних ситуацій;

16) Організація аварійно-рятувальних робіт для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

17) Мінімізація можливих наслідків надзвичайних ситуацій;

18) Захист постраждалого населення;

19) Забезпечення прав громадян у сфері захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема тих, хто безпосередньо брав участь у ліквідації таких ситуацій.

З урахуванням особливостей, які визначені у Законі України «Про основи національної безпеки України», цивільний захист забезпечується суб'єктами, яким надано повноваження захищати населення, території, навколишнє природне середовище та майно. Це відбувається у відповідності до вимог Кодексу цивільного захисту України — як у мирний час, так і в періоди виконання заходів держави щодо оборони України [56]. Координацію діяльності органів виконавчої влади у цивільному захисті в рамках їх повноважень забезпечують:

- Рада національної безпеки і оборони України;
- Кабінет Міністрів України.

Реалізація державної політики у сфері цивільного захисту населення та територій в Україні покладена на Єдину державну систему цивільного захисту, яка складається із центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і створених ними функціональних та територіальних підсистем:

- Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Інші центральні органи виконавчої влади;
- Місцеві державні адміністрації;
- Органи місцевого самоврядування, які відповідають за сили цивільного захисту;
- Збройні Сили України та правоохоронні органи;
- Громадські організації.

Основні завдання суб'єктів цивільного захисту включають:

- Захист населення та територій від надзвичайних ситуацій;
- Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- Реагування на надзвичайні ситуації та їх ліквідацію.

1. Заходи з захисту населення включають:

- Попередження про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій;
- Інформування у сфері цивільного захисту;
- Захист населення у захисних спорудах цивільного захисту;
- Евакуаційні заходи;
- Інженерний захист територій;
- Захист від радіації та хімічних загроз для населення та територій;
- Медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;
- Біологічний захист населення, тварин і рослин;
- Психологічний захист населення;
- Організація навчання населення у діях у надзвичайних ситуаціях;
- Навчання працюючого населення;

- Формування культури безпеки для населення та навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку.

- навчання непрацюючого населення.

2. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій передбачає широкий спектр заходів, включаючи:

- Державне регулювання діяльності суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту.

- Моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій.

- Державну стандартизацію у цивільному захисті.

- Експертизу в цивільному захисті.

- Сертифікацію засобів цивільного захисту.

- Державний нагляд і контроль у цивільному захисті.

- Атестацію аварійно-рятувальних служб та рятувальників.

- Страхування.

- Забезпечення техногенної безпеки органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання.

- Створення автоматизованої системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх настання.

- Віднесення міст та суб'єктів господарювання до відповідних груп і категорій цивільного захисту.

- Забезпечення пожежної безпеки.

3. Реагування на надзвичайні ситуації – це спільна дія суб'єктів цивільного захисту для надання екстреної допомоги населенню, організації та проведення аварійно-рятувальних робіт та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Воно включає такі аспекти:

- Організацію реагування на надзвичайні ситуації.

- Ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

- Відшкодування матеріальних збитків та надання допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій.

Основним суб'єктом цивільного захисту є Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Ця організація відіграє роль єдиного координатора та безпосередньо втілює сучасну ідеологію запобігання катастрофам та надзвичайним ситуаціям. ДСНС України є частиною системи органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію державної політики у сферах: захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж та техногенної безпеки тощо [7].

Основні обов'язки Державної служби України з надзвичайних ситуацій включають у себе наступне:

- Реалізація державної політики у галузях цивільного захисту.
- Здійснення державного контролю за дотриманням та виконанням законодавства у сферах пожежної безпеки, техногенної безпеки, цивільного захисту та діяльності аварійно-рятувальних служб.
- Подання Міністру внутрішніх справ України пропозицій щодо формування державної політики у відповідних сферах.

Заходи щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на території України здійснюються силами цивільного захисту, підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, а також залученням органів Національної поліції України та підрозділів Національної гвардії України відповідно до їх повноважень.

Порядок співпраці між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у ході спільних заходів з запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події визначається відповідною інструкцією (наказ МВС України від 22.08.2016 № 859). Співпраця передбачає, що ДСНС:

- Повідомляє Національну поліцію України та Національну гвардію України про загрозу або настання надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на різних рівнях – державному, регіональному та місцевому.

- Здійснює заходи щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій, включаючи об'єкти Національної поліції України та Національної гвардії України, згідно з розробленими планами взаємодії.

- Забезпечує аварійно-рятувальні та інші термінові заходи.

- Здійснює пошук та рятування осіб на пошкоджених об'єктах і територіях, надає термінову медичну допомогу тим, хто опинився у небезпеці для життя та здоров'я на місці події, сприяє їх евакуації до медичних установ.

На своїй стороні, Національна поліція України відповідно до своїх повноважень повідомляє ДСНС на різних рівнях – державному, регіональному та місцевому – про можливі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожежі чи небезпечних подій, а також виконує такі дії:

- Надає допомогу тим особам, які внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої підтримки.

- Організовує та проводить заходи з рятування людей, забезпечення їхньої безпеки, охорони майна під час стихійних лих, аварій, пожеж, катастроф та виправлення їхніх наслідків згідно з нормами закону.

- Забезпечує публічну безпеку й порядок на вулицях, у парках, на площах, стадіонах, вокзалах, аеропортах, морських та річкових портах та інших громадських місцях.

- Регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху та правильності використання транспортних засобів на вуличних дорогах.

- Забезпечує супровід транспортних засобів відповідно до закону.

- Здійснює заходи для надання термінової медичної та домедичної допомоги людям, які постраждали через злочини або порушення адміністративних норм, нещасні випадки чи перебувають у небезпеці для свого життя та здоров'я.

Національна гвардія України в межах своїх повноважень:

- Повідомляє ДСНС на різних рівнях – державному, регіональному та місцевому – про потенційні загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожежі чи небезпечних подій.

- Бере участь у ліквідації наслідків природних, техногенних та екологічних катастроф.

- Приймає участь у подоланні наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, які охороняються підрозділами Національної гвардії України.

- Відновлює порядок та правопорядок у районах, що зазнали особливо серйозних надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, що становлять загрозу життю та здоров'ю значних кількостей населення [23].

Зв'язок між ДСНС та МВС України відбувається шляхом постійного обміну інформацією про можливі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожежі чи небезпечних подій у різних регіонах країни. Очільник ДСНС або його заступники проводять спільні оперативні наради з Головою Національної поліції України та Командувачем (заступниками) Національної гвардії України, а регіональні керівники ДСНС співпрацюють з керівниками територіальних (зокрема міжрегіональних) органів Національної поліції України та оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України.

Крім того, ці органи влади проводять спільні заходи згідно з планами співпраці між управліннями та силами цивільного захисту у разі виникнення надзвичайних ситуацій на регіональному та місцевому рівнях, організовують спільні навчання та тренування тощо [33].

Аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші групи цивільного захисту, які відповідають за проведення аварійно-рятувальних та інших термінових заходів для ліквідації надзвичайних ситуацій, вважаються силами цивільного захисту.

До сил цивільного захисту відносяться:

- 1) оперативно-рятувальна служба цивільного захисту;
- 2) аварійно-рятувальні служби;
- 3) групи цивільного захисту;
- 4) спеціалізовані служби цивільного захисту;
- 5) пожежно-рятувальні підрозділи (частини);
- 6) добровільні групи цивільного захисту;

Основні завдання сил цивільного захисту включають:

- Запобігання надзвичайним ситуаціям, захист населення та територій від них.

- Проведення аварійно-рятувальних та термінових робіт.

- Пожежогасіння.

- Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій у складних умовах (екстремальні температури, задимленість, загазованість, загроза вибухів, обвали, зсуви, затоплення, радіоактивне, хімічне або біологічне забруднення та інші небезпечні умови).

- Проведення піротехнічних робіт, включаючи безпечне усунення вибухонебезпечних предметів на території України після війни, сучасних боеприпасів та підривних засобів, за виключенням вибухових пристроїв, які використовуються у терористичних акціях, в територіях, де розміщуються та постійно діють військові частини, військові навчальні заклади, підприємства та організації Збройних Сил України та інших військових утворень [67].

- Ведення вибухових робіт для запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідації.

- Забезпечення життєвих потреб постраждалих.

- Надання термінової медичної допомоги постраждалим у зоні надзвичайної ситуації та транспортування їх до медичних установ.

- Транспортування матеріально-технічних засобів для проведення аварійно-рятувальних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги постраждалим.

- Надання допомоги іншим країнам у проведенні аварійно-рятувальних робіт та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- Виконання аварійно-рятувальних робіт для підтримки підприємств та окремих територій, де існує ризик виникнення надзвичайних ситуацій.

Сили цивільного захисту також можуть брати участь у відновлювальних роботах.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту існує у рамках центрального органу виконавчої влади, який керує формуванням та втіленням державної політики у сфері цивільного захисту (ДСНС). Ця служба складається з керівних органів, аварійно-рятувальних груп, спеціалізованих аварійно-рятувальних підрозділів, спеціальних авіаційних, морських та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів, навчальних центрів, а також груп і підрозділів забезпечення [87].

Основні повноваження Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту включають:

1) Надання аварійно-рятувальних послуг на угоди об'єктам, які є високоризиковими та окремим територіям, що належать, контролюються або використовуються суб'єктами господарювання, де існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій, перелік яких визначений Кабінетом Міністрів України.

2) Подання пропозицій місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання для покращення безпеки високо ризикових об'єктів та окремих територій і усунення виявлених порушень вимог техногенної безпеки.

3) Негайне інформування керівників суб'єктів господарювання, що ведуть високо ризикові об'єкти, про виявлені порушення вимог техногенної безпеки.

4) Отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання необхідної інформації для виконання своїх завдань.

5) Безперешкодний доступ на територію об'єктів суб'єктів господарювання для проведення аварійно-рятувальних і термінових робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та гасіння пожеж.

6) Право вимагати дотримання заходів безпеки від всіх осіб, що знаходяться у зоні надзвичайної ситуації.

7) Документування, фільмування, фотографування та звукозапис під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

8) Участь у роботі комісій з розслідування причин виникнення надзвичайних ситуацій.

9) Тимчасове обмеження руху транспорту та пішоходів у зоні надзвичайної ситуації та місцях подій, а також доступу громадян на окремі об'єкти та території.

10) Надання аварійно-рятувальної підтримки туристичним групам та окремим туристам [66].

Повноваження Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та інших професійних аварійно-рятувальних служб можуть бути обмежені на територіях та в підприємствах, де діють спеціальні режими відповідно до Закону України «Про державну таємницю».

Аварійно-рятувальні служби цивільного захисту розподіляються за різними категоріями: державні, регіональні, комунальні, об'єктові та громадські організації. Ці служби можуть бути спеціалізованими (з військовим відомством) або загальними, а також можуть мати професійний або непрофесійний характер.

Державні аварійно-рятувальні служби формуються за участю Державної служби з надзвичайних ситуацій та інших центральних органів виконавчої влади. Регіональні служби утворюються місцевими державними адміністраціями та у місті Києві відповідно до встановлених норм. Комунальні аварійно-рятувальні служби створюються органами місцевого самоврядування на рівні міст, міських районів, селищ та сіл. Щодо об'єктових служб, вони формуються керівниками суб'єктів господарювання, які використовують об'

екти з підвищеним рівнем небезпеки. Крім того, аварійно-рятувальні служби можуть бути створені громадськими організаціями згідно із законодавством [22].

Важливо відзначити, що спеціалізовані професійні аварійно-рятувальні служби, які спеціалізуються на гірничорятувальних роботах, мають військовий статус. Непрофесійні об'єктові служби формуються з кваліфікованих працівників суб'єктів господарювання, що мають необхідні знання та навички для проведення невідкладних рятувальних робіт та працювати у складних умовах.

Формування цивільного захисту є специфічним видом аварійно-рятувальних служб. Вони утворюються для реагування на великі події, такі як надзвичайні ситуації, бойові дії чи терористичні акти, а також для відновлення після таких подій, коли потрібно залучити велику кількість населення та техніки. Ці служби поділяються на об'єктові та територіальні.

Об'єктові формування цивільного захисту створюються підприємствами (установами, організаціями), які мають більше 50 працівників і володіють різним видом спеціальної техніки, такої як транспортна, будівельна, медична, пожежна тощо. Територіальні формування цивільного захисту утворюються шляхом об'єднання об'єктових формувань на відповідній території за згодою центральних органів влади, які управляють суб'єктами господарювання, що їх створили.

Працівники підприємств (установ, організацій) добровільно включаються до формувань цивільного захисту. Умови для участі включають вікові параметри: чоловікам – від 18 до 60 років, жінкам – від 18 до 55 років (з певними виключеннями, такими як вагітність, наявність дітей до 8 років, або обмежені можливості I та II групи, або членство у професійних аварійно-рятувальних службах) [50].

У випадку призову працівників на військову службу під час мобілізації, формування цивільного захисту доповнюється працівниками, які не призначені для військової служби. Вони не належать до Збройних Сил, інших війсь-

кових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення чи Державної спеціальної служби транспорту, і не виконують роботу у сферах оборони чи забезпечення життєдіяльності населення.

Призначення працівників до формувань цивільного захисту і призначення керівників таких формувань здійснюється відповідно до укладених трудових угод між суб'єктами господарювання, ухвалених рішень про створення таких формувань.

Кількість працівників, які включаються до формувань цивільного захисту, не перевищує 10-15% від загальної кількості працюючих на підприємстві (установі, організації).

Функції формувань цивільного захисту визначаються завданнями, які вони виконують. Ці функції включають проведення загальної та спеціальної розвідки у зонах надзвичайних ситуацій, пошук, рятування та надання домедичної допомоги потерпілим, локалізацію надзвичайних ситуацій, рятування матеріальних та культурних цінностей, відновлення роботи пошкоджених об'єктів, санітарну очистку та знезараження територій.

Залучення формувань цивільного захисту до виконання завдань здійснюється відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації, планів взаємодії між управліннями та силами цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій, планів ліквідації наслідків аварій, а також планів цивільного захисту на особливий період. Рішення про залучення об'єктових формувань цивільного захисту до виконання завдань приймають керівники підприємств (установ, організацій), які створили ці формування [51].

Служби цивільного захисту, спеціалізовані для виконання спеціалізованих завдань та заходів у цивільному захисті й їх облаштуванні, потребують участі фахівців з певною спеціалізацією, спеціальної техніки й спеціалізованого обладнання. Вони можуть бути галузевими, територіальними або об'єктовими.

Керівником відповідного управління такої служби є керівник спеціалізованої служби.

Галузеві спеціалізовані служби формуються шляхом об'єднання об'єктових підрозділів у відповідну галузеву службу у межах центрального органу виконавчої влади для виконання спеціальних завдань у визначених сферах. Міністерство внутрішніх справ України має обов'язок створити таку службу в своєму складі.

Галузеві спеціалізовані служби, якщо їх залучають до виконання завдань згідно з їх функціональним призначенням, оперативно підпорядковуються територіальним спеціалізованим службам.

Територіальні спеціалізовані служби формуються для виконання спеціальних завдань та заходів у цивільному захисті відповідно до територіальних підсистем Уніфікованої державної системи цивільного захисту, їх ланок. Такі служби оперують на місцевому та регіональному рівні.

Об'єктові спеціалізовані служби формуються для виконання спеціальних завдань та заходів у цивільному захисті на підприємствах [54].

Основні завдання спеціалізованих служб включають участь у розробці планів реагування на надзвичайні ситуації, забезпечення готовності для дій у надзвичайних умовах, навчання фахівців, підтримку техніки та спеціального обладнання, а також участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Територіальні та об'єктові спеціалізовані служби, залежно від своїх завдань, можуть включати в себе різні види: енергетичні, охорону тварин і рослин у сільському господарстві, інженерні, комунально-технічні, матеріальне забезпечення, медичні, зв'язок та оповіщення, пожежні, торгівля та харчування, транспортне забезпечення, охорону громадського порядку.

Збройні сили України, інші військові формування та органи Національної поліції України спеціального призначення, які утворені відповідно до законодавства, можуть бути залучені для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Умови їх залучення визначаються відповідно до Конституції України, законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Збройні Сили України» та інших законодавчих актів [55].

Також можуть створюватися громадські організації для виконання окремих функцій у сфері цивільного захисту. Ці організації залучаються на добровільній або договірній основі для виконання робіт у запобіганні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій при наявності в них відповідної підготовки.

1.3. Суб'єкти публічного управління заходами цивільного захисту в Миколаївській області та їх розпорядчі документи

Конституцією України (ст.3) визнається, що «людина, її життя, здоров'я та безпека є найвищою соціальною цінністю», а права, свободи та її гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави, яка повинна за будь-яких умов запроваджувати якісні механізми щодо захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій (техногенних і техногенно-екологічних аварій, катастроф тощо). Тим більше, що Україна на сьогодні є найбільш критичним регіоном Європи з техногенного навантаження та потенційної небезпеки шкідливих виробництв для населення і навколишнього середовища, яка в 5-6 разів перевищує середньоєвропейський рівень [5].

В Україні знаходиться більш ніж 2000 великих стаціонарних потенційно-небезпечних об'єктів, до яких, зокрема, відносяться АЕС, тепло- і гідроелектростанції, хімічні виробництва та сховища. На території України знаходяться понад 1,3 тис. об'єктів господарювання, на яких зберігається або використовується у виробничій діяльності більше 440 тис. т. небезпечних хімічних речовин. Усього в зонах можливого хімічного зараження мешкає понад 12, 0 млн. осіб (близько 26 % населення країни). Потрібно також зазначити, що сьогодні в аварійному стані перебуває більше третини водопровідно-каналізаційних і теплових мереж, понад 20 % мостів та шляхопроводів. За даними Міністерства надзвичайних ситуацій України тільки протягом 2011 року в Україні виникло 287 класифікованих надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного характеру. Саме тому сфера

цивільного захисту потребує ретельної уваги з боку держави. Тим більше, що протягом останніх років в європейських країнах розуміння цілей, задач і організації цивільного захисту зазнало значних змін. В країнах ЄС і НАТО спостерігається еволюція систем цивільного захисту від реактивних до активних моделей, які приділяють значно більшу увагу прогнозуванню і попередженню [34].

Натомість існуюча нормативно-правова база, якою врегульовано сферу цивільного захисту населення, містить норми, зміст яких має суперечності, що зумовлює нестабільність національного законодавства, і іде не на користь розвитку зазначеної сфери.

Водночас, уповноваженим публічним органам управління сфери цивільного захисту притаманне дублювання функцій, відсутня чітка система механізму взаємодії, ігнорування та пасивність запровадження зарубіжного досвіду щодо сфери цивільного захисту. Все це породжує необхідність перегляду засад публічного адміністрування в сфері цивільного захисту та істотно актуалізує необхідність наукового дослідження вказаної проблематики.

Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області, відоме як ГУ ДСНС України у Миколаївській області, є територіальним органом, що відповідає за реалізацію державної політики у галузях цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Вони також займаються запобіганням подіям цього роду, ліквідацією їх наслідків, рятувальною діяльністю, гасінням пожеж, пожежною та техногенною безпекою та аварійно-рятувальними послугами [55].

Головне управління підпорядковане Державній службі з надзвичайних ситуацій.

Окрім нього, суб'єктами цивільного захисту Миколаївської області є Миколаївська обласна військова адміністрація, управління з питань надзвичайних ситуацій Миколаївської ОВА, управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Миколаївської міської ради. На базі

цих органів державної влади, місцевого самоврядування та їх структурних підрозділів, створюються: комісії з питань ТЕБ та НС, з евакуації тощо.

Миколаївська обласна військова адміністрація в Україні входить до категорії суб'єктів управління цивільним захистом та військовою підготовкою. Її роль полягає в забезпеченні високого рівня готовності та взаємодії в разі надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Основні функції Миколаївської обласної військової адміністрації як суб'єкта цивільного захисту включають:

1. Розробка та впровадження планів заходів цивільного захисту.

Відповідальність за розроблення та виконання планів цивільного захисту на регіональному рівні.

2. Організація взаємодії з органами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Забезпечення ефективної співпраці з органами ДСНС для координації дій в умовах надзвичайних ситуацій.

3. Взаємодія з обласною державною адміністрацією.

Управління у сфері цивільного захисту взаємодіє з обласною державною адміністрацією для вирішення питань безпеки та готовності регіону до надзвичайних ситуацій.

4. Організація військової підготовки та мобілізаційних заходів.

Розробка та впровадження заходів щодо військової підготовки населення та готовності до можливої мобілізації в разі загрози національній безпеці.

5. Забезпечення інформаційної безпеки.

Здійснення заходів з інформаційної безпеки для забезпечення стійкості та надійності інформаційного простору області.

6. Координація роботи із силами цивільного захисту.

Забезпечення взаємодії та координації роботи організацій та підрозділів цивільного захисту в області.

Миколаївська обласна військова адміністрація виконує важливі функції у системі цивільного захисту в області. Зокрема, вона здійснює розробку та

впровадження планів цивільного захисту, спрямованих на попередження та ліквідацію можливих надзвичайних ситуацій. Крім того, вона активно співпрацює з Державною службою з надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити координацію та ефективність заходів у разі виникнення надзвичайних подій. Така співпраця включає обмін інформацією, розробку спільних стратегій та планів дій [70].

Окрім цього, Миколаївська обласна військова адміністрація відповідає за організацію військової підготовки та мобілізаційних заходів на своїй території. Це включає в себе розробку планів мобілізації та забезпечення необхідними ресурсами для здійснення заходів цивільного захисту. За забезпечення інформаційної безпеки та управління силами цивільного захисту також відповідає Миколаївська обласна військова адміністрація. Це охоплює впровадження заходів щодо захисту інформації та координацію дій різних служб у разі виникнення загрози.

Управління з питань надзвичайних ситуацій Миколаївської обласної військової адміністрації відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та управлінні заходами цивільного захисту на території області. Функції управління включають розробку та впровадження планів цивільного захисту, співпрацю з Державною службою з надзвичайних ситуацій, організацію військової підготовки, інформаційну безпеку, координацію дій сил цивільного захисту, залучення громадських об'єднань, взаємодію з іншими службами та організаціями.

Реалізація цих функцій передбачає ефективну організацію робіт і взаємодію з різними владними та невладними структурами з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій на території області.

Орган управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Миколаївської міської ради відзначається своєю важливою роллю в забезпеченні безпеки та захисту мешканців у випадках надзвичайних ситуацій. Його завдання включають управління та координацію дій під час надзвичайних подій, природних катастроф, техногенних аварій тощо. Цей

орган взаємодіє з різними службами та відомствами, спрямовуючи їхні зусилля на максимальний захист населення та майна. Крім того, він відповідає за розробку та впровадження планів надзвичайних ситуацій, підвищення готовності громади до екстрених ситуацій та проведення навчань [71].

Ця організація виконує важливу місію у забезпеченні безпеки та добробуту мешканців Миколаєва, працюючи на передовому фронті управління надзвичайними ситуаціями та цивільним захистом. У сфері управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Миколаївської міської ради велика увага приділяється взаємодії з іншими структурами та організаціями для ефективного управління ризиками та забезпечення безпеки мешканців. Цей орган веде постійний моніторинг ситуації та розробляє стратегії реагування на можливі загрози.

Управління активно залучає громадські організації та волонтерські групи до спільної роботи з питань попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій. Також, велика увага приділяється інформуванню населення про заходи безпеки та рекомендації щодо дій у випадку екстрених ситуацій. Усі ці заходи спрямовані на створення високого рівня готовності та відповідальності у громаді, забезпечуючи ефективне управління надзвичайними ситуаціями та максимальний захист для всіх жителів міста Миколаїв.

З початку запровадження особливого режиму активна робота щодо забезпечення заходів цивільного захисту місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування підтверджується чисельними розпорядчими документами.

Так, щорічно розпорядженнями Голови Миколаївської обласної (військової) державної Адміністрації:

- організовується навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту в мережі підрозділів навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області;

- затверджуються основні завдання цивільного захисту Миколаївської області.

Окрім цього, в період з 2014 року, розпорядженнями Голови Миколаївської обласної (військової) державної адміністрації затверджені:

- Положення про пункт видачі населенню і працівникам формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобів радіаційного і хімічного захисту (розпорядження від 08.09.2015 № 271-р);

- Положення про територіальну підсистему єдиної державної системи цивільного захисту Миколаївської області (розпорядження від 22.10.2015 № 337-р);

- Положення про територіальні спеціалізовані служби цивільного захисту Миколаївської області (розпорядження від 21.12.2015 № 408-р);

- Положення про регіональні спеціалізовані служби цивільного захисту (розпорядження від 26.07.2015 № 273-р);

- Порядок створення та організації роботи консультаційних пунктів з питань цивільного захисту (розпорядження від 15.07.2020 № 285-р);

- Положення про обласну (територіальну) розрахунково-аналітичну групу територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту Миколаївської області (розпорядження від 20.07.2021 № 382-р);

- Перелік територіальних спеціалізованих служб цивільного захисту регіонального рівня територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту Миколаївської області та положення про ці системи (розпорядження від 16.05.2023 № 191-р).

Розпорядженнями Голови Миколаївської обласної (військової) державної адміністрації:

- створено Штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (розпорядження від 12.05.2014 № 112-р);

- створена Обласна комісія з питань евакуації (розпорядження від 04.06.2014 № 135-р);

- визначені безпечні райони для розміщення евакуйованого населення у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природнього характеру (розпорядження від 16.07.2015 № 221-р);

- затверджений посадовий склад Регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій при Миколаївській облдержадміністрації та Положення про цю комісію (розпорядження від 01.09.2015 № 261-р);

- схвалено проект Цільової програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природнього характеру Миколаївської області на 2019-2023 роки (розпорядження від 09.11.2018 № 492-р);

- створено Регіональний штаб з координації діяльності щодо протидії пожежам у природних комплексах області та окремі питання забезпечення пожежної безпеки в природних екосистемах (розпорядження від 21.04.2021 № 226-р)

А з початку повномасштабного вторгнення, розпорядженням Голови миколаївської обласної військової адміністрації від 26.02.2022 № 67-р територіальна підсистема єдиної державної системи цивільного захисту Миколаївської області переведена у ступінь готовності «ПОВНА ГОТОВНІСТЬ».

На рівні Миколаївської територіальної громади також приймалися розпорядчі документи у сфері забезпечення цивільного захисту, а саме:

- рішенням Миколаївської міської ради від 26.09.2014 № 915 створена комісія з питань евакуації м. Миколаєва;

- рішенням виконавчого комітету Миколаївської міської ради від 26.02.2016 № 173 затверджено Порядок створення та використання матеріального резерву м. Миколаєва для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- рішенням Миколаївської міської ради від 28.05.2019 № 491 організовано роботу збірних пунктів евакуації в м. Миколаєві;

- рішенням виконавчого комітету Миколаївської міської ради від 07.03.2023 № 117 врегульовано окремі питання першочергових організацій-

но-технічних робіт і заходів, спрямованих на ліквідацію небезпечних наслідків збройної агресії Російської Федерації у місті Миколаєві.

Отже, слід підкреслити, що Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області, визначене як ГУ ДСНС України у Миколаївській області, виконує ключову роль у реалізації державної політики в сферах цивільного захисту та захисту населення від надзвичайних ситуацій. Їх функціональні обов'язки включають запобігання, ліквідацію наслідків, рятувальну та протипожежну діяльність [31].

Також важливо враховувати, що управління підпорядковане Державній службі з надзвичайних ситуацій, що забезпечує їхню інтеграцію в загальнодержавну систему управління надзвичайними ситуаціями. Суб'єктами цивільного захисту в області є також Миколаївська обласна військова адміністрація, управління з питань надзвичайних ситуацій Миколаївської обласної влади та управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Миколаївської міської ради, які спільно формують комісії та забезпечують координацію заходів у сфері техногенної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Ці органи і структури є необхідною складовою системи управління ризиками та надзвичайними ситуаціями в Миколаївській області, спрямованою на забезпечення безпеки та добробуту населення регіону.

Висновки до першого розділу

Розвиток системи цивільного захисту в Україні невіддільно пов'язаний із постійним оновленням нормативно-правової бази та національного законодавства. Зміни, внесені до Кодексу цивільного захисту України під час воєнного стану, свідчать про необхідність оперативної адаптації законодавства до сучасних викликів та кризових ситуацій.

З урахуванням триваючого конфлікту з росією, національне законодавство повинно постійно удосконалюватися, враховуючи накопичений досвід функціонування системи цивільного захисту під час воєнного стану. Важливо внести зміни до стратегій та законодавчих актів, спрямованих на підвищення ефективності державного управління у цій сфері.

Напрямок подальшого розвитку є також гармонізація національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, враховуючи намір України вступити до ЄС та можливість приєднання до Механізму цивільного захисту ЄС. Це сприятиме підвищенню ефективності та координації заходів у сфері цивільного захисту.

Нарешті, важливу роль у реалізації державної політики в цій галузі відіграє Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Миколаївській області. Його функціональні обов'язки включають не лише ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, але й запобігання їх виникненню, забезпечуючи безпеку та добробут населення регіону. Інтеграція цього органу в загальнодержавну систему управління надзвичайними ситуаціями підкреслює необхідність єдиної та добре координованої діяльності в сфері цивільного захисту.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ОСОБЛИВИГО ПЕРІОДУ НА СТАН ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

2.1. Функції держави у сфері цивільного захисту при переведенні Єдиної державної системи цивільного захисту у режим функціонування в особливому періоді. Реалізація на практиці

Забезпечення втілення державної політики в галузі цивільного захисту у мирний час та в особливий період реалізується Єдиною державною службою цивільного захисту (ЄДСЦЗ). ЄДСЦЗ представляє собою сукупність органів управління, сил і ресурсів центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, що забезпечують втілення державної політики в галузі цивільного захисту [7].

Основними завданнями ЄДСЦЗ є готовність міністерств та інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), підпорядкованих їм сил і ресурсів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації; втілення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій; навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій; виконання державних цільових програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення стійкого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат; оброблення інформації про надзвичайні ситуації, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій; прогнозування і оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреб в силах, засобах, матеріальних та фінансових ресурсах; створення, раціональне збереження і використання резерву матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації; оповіщення населення про загрозу та виникнення над-

звичайних ситуацій, своєчасне та достовірне інформування про фактичну обстановку і вжиті заходи; захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій; проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, організація забезпечення життєзабезпечення постраждалого населення; пом'якшення можливих наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення; здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення; втілення визначених законом прав у сфері захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі осіб (чи їх сімей), що брали безпосередню участь у ліквідації цих ситуацій; інші завдання, визначені законом [81].

Керівництво ЄДСЦЗ здійснюється Кабінетом Міністрів України. Безпосереднє керівництво діяльністю ЄДСЦЗ здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). ЄДСЦЗ складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок. Типові положення про функціональну і територіальну підсистеми затверджуються Кабінетом Міністрів України. Функціональні підсистеми ЄДСЦЗ (далі – функціональні підсистеми) формуються центральними органами виконавчої влади у відповідній сфері суспільного життя з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, забезпечення готовності підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації. Безпосереднє керівництво діяльністю функціональної підсистеми здійснюється керівником органу чи суб'єкта господарювання, що створив таку підсистему.

Положення про функціональні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються центральними органами виконавчої влади, що їх створили, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту. У разі, якщо діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідного міністра, зазначені положення затвер-

джуються такими міністрами за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту. До складу функціональних підсистем входять органи управління та підпорядковані їм сили цивільного захисту, відповідні суб'єкти господарювання, які виконують завдання цивільного захисту [73].

Згідно з Положенням про ЄДСЦЗ, центральні органи виконавчої влади формують функціональні підсистеми.

- Мінагрополітики створює підсистему захисту сільськогосподарських рослин і тварин (через Держветфітослужбу); підсистему охорони і захисту лісів (через Держлісагентство); підсистему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації у сфері рибного господарства (через Держрибагентство);

- МВС відповідає за підсистему забезпечення охорони громадського порядку і організації безпеки дорожнього руху;

- Мінприроди координує підсистему моніторингу навколишнього природного середовища; підсистему запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій в зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення (через ДАЗВ); підсистему протипаводкових заходів (через Держводагентство); підсистему спостереження, контролю, прогнозування геологічних і геофізичних процесів та забруднення підземних вод (через Держгеонадра);

- Мінекономрозвитку відповідає за підсистему державного матеріального резерву (через Держрезерв);

- Міненерговугілля включає підсистему безпеки електроенергетичного та ядерно-промислового комплексів; підсистему безпеки нафтогазового комплексу; підсистему безпеки вугільно-промислового комплексу;

- Мінінфраструктури відповідає за підсистему запобігання і реагування на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій на залізничному транспорті; підсистему запобігання і реагування на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій на морському і річковому транспорті в акваторії торговельних портів, організації пошуково-рятувальних робіт в акваторії Чорного та Азовського морів; підсистему запобігання і реагування на загрозу або виник-

нення надзвичайних ситуацій у дорожньому господарстві (через Укравтодор);

- Мінрегіон відповідає за підсистему безпеки у сфері експлуатації об'єктів житлово-комунального господарства;

- МОЗ включає підсистему медичного, біологічного та психологічного захисту населення; підсистему забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення;

- Мінпромполітики координує підсистему запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їх наслідків в організаціях і на об'єктах галузей промисловості;

- Міністерство освіти і науки (МОН) відповідає за навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів щодо дій у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності);

- Міністерство оборони визначає підсистему для запобігання надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків у своїх підпорядкованих організаціях, на об'єктах та територіях;

- Міністерство культури формує підсистему для запобігання надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків на об'єктах культури та для захисту культурної спадщини, включаючи планування евакуації цінностей, що належать до національної культурної спадщини;

- Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) відповідає за підсистему реагування на надзвичайні ситуації та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

- Держкомтелерадіо визначає підсистему інформування населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій;

- Державне атомне регулювання формує підсистему безпеки об'єктів ядерної енергетики;

До складу територіальних підсистем та їх ланок входять органи управління та сили цивільного захисту, а також відповідні суб'єкти господарювання. В межах ЄДСЦЗ функціонують постійно діючі органи управління цивіль-

ного захисту, координаційні органи та сили цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем [54].

Стійкими органами управління цивільного захисту, які відповідають за організацію та реалізацію заходів цивільного захисту на державному рівні, є Кабінет Міністрів України, ДСНС, а також центральні органи виконавчої влади, які формують функціональні підсистеми та мають відділи з питань цивільного захисту в своїх апаратах.

Для координації дій щодо ліквідації наслідків конкретних надзвичайних ситуацій на різних рівнях – державному, регіональному, місцевому та об'єктовому, при необхідності створюються спеціальні комісії з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які діють відповідно до положень про такі комісії.

Для забезпечення повсякденного управління органами управління та силами цивільного захисту, координації їх дій, проведення чергувань та функціонування системи збору, оброблення, узагальнення та аналізу інформації про обстановку в районах виникнення надзвичайних ситуацій на державному рівні діють: оперативно-чергова служба державного центру управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС, а також оперативно-чергові (чергові, диспетчерські) служби центральних органів виконавчої влади (якщо вони утворені).

У випадку виникнення надзвичайних ситуацій до роботи центрів управління в надзвичайних ситуаціях залучаються представники відповідних органів державної влади.

Для забезпечення сталого управління суб'єктами облаштування цивільного захисту та виконання функцій, передбачених на особливий період, використовується державна система пунктів управління.

Телекомунікаційна мережа загального користування, телекомунікаційна мережа спеціального призначення та державна система урядового зв'язку використовуються для управління ЄДСЦЗ.

До складу сил цивільного захисту ЄДСЦЗ входять: Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту; аварійно-рятувальні служби; форму-

вання цивільного захисту; спеціалізовані служби цивільного захисту; пожежно-рятувальні підрозділи (частини); добровільні формування цивільного захисту.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту працює в системі ДСНС [55].

Центральні органи виконавчої влади формують спеціалізовані служби цивільного захисту: Мінагрополітики - спеціалізована служба з захисту сільськогосподарських тварин і рослин; Міненерговугілля – спеціалізована служба енергетики; Мінрегіон – інженерна та комунально-технічна спеціалізовані служби; Мінекономрозвитку – торгівельна та харчова спеціалізовані служби; Держрезерв - матеріальне забезпечення; МОЗ – медична спеціалізована служба; Мінінфраструктури – транспортна спеціалізована служба; ДСНС разом із Адміністрацією Держспецзв'язку, Держкомтелерадіо – служба зв'язку та оповіщення; МВС – служба охорони громадського порядку; ДСНС - протипожежна служба; Мінпромполітики – технічна служба [56].

До складу сил цивільного захисту функціональних підсистем входять спеціалізовані професійні аварійно-рятувальні служби; об'єктові аварійно-рятувальні служби; об'єктові формування цивільного захисту; галузеві та об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту; державні пожежно-рятувальні підрозділи (частини), що забезпечують відомчу пожежну охорону; добровільні формування цивільного захисту.

До складу сил цивільного захисту територіальних підсистем включаються одиниці (частини) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту; регіональні, комунальні, об'єктові аварійно-рятувальні служби та служби громадських організацій; об'єктові та територіальні формування цивільного захисту; територіальні та об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту; добровільні формування цивільного захисту. Облік сил цивільного захисту на державному рівні здійснюється ДСНС, а на регіональному рівні - її територіальними органами.

Для ЄДСЦЗ, залежно від масштабів і особливостей надзвичайних ситуацій, що прогножуються або виникають в Україні або на конкретній території, встановлюється один із таких режимів: повсякденного функціонування; підвищеної готовності; надзвичайного стану.

У нормальних умовах виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановці, а також при відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій, ЄДСЦЗ працює у режимі повсякденного функціонування. Основними завданнями, що вирішуються ЄДСЦЗ у цьому режимі, є спостереження, гідрометеорологічне прогнозування та контроль за станом природного середовища та небезпечних процесів, що можуть призвести до надзвичайних ситуацій на потенційно небезпечних об'єктах, об'єктах підвищеної небезпеки і прилеглих до них територіях, а також на територіях, де існує загроза виникнення геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів; планування заходів цивільного захисту; цілодобове чергування пожежно-рятувальних підрозділів; розроблення та виконання цільових та науково-технічних програм для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і зменшення можливих втрат; планові заходи з запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення безпеки та захисту населення і територій від таких ситуацій, а також заходи з підготовки до дій за вказівкою органів управління та сил цивільного захисту; забезпечення готовності органів управління та сил цивільного захисту до дій за вказівкою; організація підготовки фахівців цивільного захисту, навчання населення діям у разі виникнення надзвичайних ситуацій; створення та поповнення матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків; організація та проведення моніторингу надзвичайних ситуацій, визначення ризиків їх виникнення; підтримання у готовності автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій [59].

Підставами для тимчасового введення в Україні або в межах конкретної її території режиму підвищеної готовності на державному рівні є наяв-

ність загрози виникнення надзвичайної ситуації державного рівня; на регіональному рівні - загроза виникнення надзвичайної ситуації регіонального рівня; на місцевому рівні - загроза виникнення надзвичайної ситуації місцевого рівня.

Основними завданнями, що реалізуються ЄДСЦЗ у режимі підвищеної готовності, є оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, а також населення про загрозу виникнення надзвичайної ситуації та інформування його про необхідні дії у можливій зоні небезпеки; створення оперативних груп для виявлення причин погіршення обстановки та підготовки пропозицій щодо її нормалізації; посилення спостереження та контролю за гідрометеорологічною обстановкою, ситуацією на потенційно небезпечних об'єктах, території об'єкта підвищеної небезпеки та/або за його межами, території, на якій існує загроза виникнення геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів; проведення постійного прогнозування можливості виникнення надзвичайних ситуацій та їх масштабів; уточнення (при необхідності) планів реагування на надзвичайні ситуації, здійснення заходів щодо запобігання їх виникненню; уточнення та впровадження заходів щодо захисту населення і територій від можливих надзвичайних ситуацій; готовність наявних сил і засобів цивільного захисту, залучення у разі потреби додаткових сил і засобів.

Підставами для тимчасового введення в Україні або в межах конкретної її території режиму надзвичайної ситуації на державному рівні є виникнення надзвичайної ситуації, що класифікується як ситуація державного рівня; на регіональному рівні - виникнення надзвичайної ситуації, що класифікується як ситуація регіонального рівня; на місцевому рівні - виникнення надзвичайної ситуації, що класифікується як ситуація місцевого рівня [45].

Основні завдання, які ЄДСЦЗ вирішує під час надзвичайної ситуації, включають оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, а також населення про виникнення надзвичайної ситуації та надання інформації про правила дій в умовах такої ситуації. До інших завдань входить призначення керівника робіт з ліквідації наслідків та формування при необхідності

спеціальної комісії для цієї мети. Також важливими етапами є визначення зони надзвичайної ситуації, постійне прогнозування масштабів та поширення надзвичайної ситуації, організація робіт з локалізації та ліквідації наслідків, забезпечення життєзабезпечення постраждалого населення, виконання евакуаційних заходів та здійснення захисту від наслідків різних видів небезпеки, таких як радіаційна, хімічна, біологічна, інженерна та медична.

У разі оголошення надзвичайного стану на території, де діє ЄДСЦЗ, остання повинна функціонувати відповідно до вимог Кодексу та враховувати особливості, передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» та іншими нормативно-правовими актами.

В режимі надзвичайного стану ЄДСЦЗ виконує завдання, передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану». У цей період ЄДСЦЗ працює відповідно до вимог Кодексу з урахуванням особливостей, визначених Законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також іншими нормативно-правовими актами.

Після оголошення рішення про мобілізацію або введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях ЄДСЦЗ переходить у режим функціонування в особливому періоді в повному обсязі або на відповідних територіях.

Готовність ЄДСЦЗ виконувати завдання цивільного захисту в умовах особливого періоду планується завчасно, ще в мирний час. Перехід ЄДСЦЗ у режим функціонування в умовах особливого періоду відбувається згідно з актами Президента України, Кабінету Міністрів України та планами цивільного захисту на особливий період. Реалізація цивільного захисту під час функціонування ЄДСЦЗ в умовах особливого періоду проводиться у співпраці з військовим командуванням. Функціонування та заходи цивільного захисту в особливий період відповідають планам цивільного захисту на відповідний період [88].

Для керівництва діяльністю ЄДСЦЗ Кабінет Міністрів України розробляє план основних заходів цивільного захисту України на рік, а для організації функціонування функціональних і територіальних підсистем, їх ланок центральними та місцевими органами виконавчої влади та обласними, районними та міськими держадміністраціями розробляються відповідні плани цивільного захисту на рік.

Заходи, спрямовані на забезпечення функціонування сил цивільного захисту під час цільової мобілізації, проводяться відповідно до плану проведення цільової мобілізації та Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», з урахуванням особливостей, передбачених Кодексом.

З метою організації заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій розробляються плани локалізації та ліквідації аварій на об'єктах підвищеної небезпеки.

Для взаємодії між органами управління та силами цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем розробляються плани такої взаємодії під час ліквідації наслідків конкретних надзвичайних ситуацій.

Департамент з питань цивільного захисту здійснює організаційно-методичне керівництво плануванням діяльності ЄДСЦЗ.

З метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій ЄДСЦЗ проводить постійний моніторинг і прогнозування таких ситуацій. Для цього створюється та функціонує система моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій відповідно до визначених Кабінетом Міністрів України порядків.

Оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації здійснюється відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Інформування про можливу загрозу або виникнення надзвичайної ситуації є результативним лише в тому випадку, якщо вчасно надається відповідна інформація органам управління цивільного захисту, силам цивільного захисту, суб'єктам господарювання, включеним до ЄДСЦЗ, а також населен-

ню. Це забезпечується за допомогою реалізації заходів, описаних у статті 30 Кодексу.

Органи управління цивільного захисту мають відповідальність за збір, підготовку, зберігання, оброблення, аналіз та передачу інформації з питань цивільного захисту. Вони також зобов'язані надавати населенню оперативну та достовірну інформацію через засоби масової інформації щодо загрози або виникнення надзвичайної ситуації, визначаючи межі їх поширення та можливі наслідки, а також інструкції щодо захисту [23].

Публікація інформації про наслідки надзвичайних ситуацій відбувається відповідно до законодавства про інформацію. Інформування з питань цивільного захисту проводиться згідно з установленими формами та строками, визначеними ДСНС.

Керівництво аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами в ЄДСЦЗ під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та управління силами цивільного захисту, що залучаються до таких робіт, здійснюється керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, який призначається та діє відповідно до статті 75 Кодексу.

Для координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій утворюється штаб з ліквідації їх наслідків. Рішення про утворення та ліквідацію такого штабу, а також його склад, приймається керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Основні роботи, пов'язані із реагуванням на надзвичайну ситуацію чи усуненням загрози її виникнення, виконують сили цивільного захисту підприємства, установи або організації, де сталася така ситуація, з отриманням необхідної підтримки від сил цивільного захисту адміністративно-територіальної одиниці, на території якої розташоване вказане підприємство, установа або організація, а також за участю відповідних підрозділів ДСНС, Міноборони, МВС, МОЗ та інших [45].

До виконання таких робіт повинні бути залучені в першу чергу сили цивільного захисту центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить об'єкт, на якому виникла аварія, що призвела до надзвичайної ситуації, а також сили цивільного захисту ланки територіальної підсистеми чи територіальної підсистеми на відповідній території.

Залучення сил цивільного захисту до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відбувається органами управління, якими підпорядковані такі сили відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації.

При необхідності додаткові сили цивільного захисту можуть бути залучені до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за рішенням керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Авіаційний пошук і рятування людей здійснюються суб'єктами забезпечення цивільного захисту відповідно до їх компетенції, а організація проведення авіаційного пошуку і рятування здійснюється ДСНС.

Залучення сил цивільного захисту до виконання заходів цивільного захисту в особливий період відбувається відповідно до планів цивільного захисту на цей період [47].

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні дії проводяться відповідно до встановленого порядку, який регулюється інструкціями, правилами, статутами, іншими нормативно-правовими актами та документами, що стосуються дій у надзвичайних ситуаціях і затверджуються відповідними центральними органами виконавчої влади.

При проведенні робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (НС) в Єдиному центрі системи цивільного захисту можуть бути залучені Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення відповідно до Конституції та законів України.

Для проведення заходів щодо запобігання виникненню НС та ліквідації їх наслідків можуть бути залучені громадські об'єднання на добровільних або договірних засадах, за умови наявності в учасників відповідного рівня підго-

товки, визначеного керівництвом такого об'єднання або керівником робіт з ліквідації наслідків НС [49].

Залучення сил цивільного захисту для надання допомоги іноземним державам здійснюється відповідно до відповідного законодавства.

Сили цивільного захисту, крім добровільних формувань цивільного захисту, укомплектовуються персоналом та забезпечуються засобами цивільного захисту з урахуванням необхідності проведення робіт у автономному режимі протягом не менше трьох діб.

У Єдиному центрі системи цивільного захисту організовується взаємодія щодо визначення органів управління, які безпосередньо залучаються до ліквідації наслідків НС, складу та кількості сил (засобів) реагування на них, узгодження порядку здійснення спільних дій сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків НС з визначенням основних завдань, місць, часу та способів їх виконання, організації управління спільними діями органів управління та сил цивільного захисту під час виконання завдань за призначенням, а також всебічного забезпечення спільних заходів, включаючи надання допомоги транспортною, інженерною, матеріальною, технічною та іншою підтримкою [52].

Для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, мінімізації можливих наслідків та організації координації реагування сил цивільного захисту на небезпечні події та надзвичайні ситуації між оперативно-черговими службами органів виконавчої влади на всіх рівнях, підприємствами, установами та організаціями (за наявності) і оперативно-черговими службами ДСНС, зорганізується обмін інформацією про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та процес ліквідації їх наслідків в сфері відповідальності відповідної оперативно-чергової служби.

Отже, на сьогодні, незважаючи на прийняття Кодексу та затвердження Положення про ЄДСЦЗ, не можна вважати ЄДСЦЗ остаточно сформованою та функціонуючою у повному обсязі на всій території України. Це дозволяє

зробити висновок, що реформування у цій сфері триватиме. Тож наукові дослідження залишатимуться актуальними і надалі.

2.2. Завдання та виклики держави для управління заходами цивільного захисту в умовах особливого періоду

Управління заходами цивільного захисту в умовах особливого періоду представляє собою складну та відповідальну сферу діяльності держави, оскільки в цей період стикається з численними завданнями та викликами. Основні аспекти цього процесу можна розглядати з кількох ключових позицій.

1. Проактивне планування та координація.

Завданням держави є попередження та мінімізація наслідків можливих надзвичайних ситуацій. Це включає в себе розробку детальних планів цивільного захисту на особливий період, визначення ролей та відповідальностей різних державних та місцевих органів.

2. Ефективне реагування на загрози.

Держава повинна бути готовою вчасно та ефективно реагувати на різноманітні загрози, такі як природні катастрофи, техногенні аварії, епідемії та інші небезпеки. Це вимагає наявності готових механізмів мобілізації сил цивільного захисту та співпраці з іншими відомствами.

3. Забезпечення безпеки населення.

Одним із головних завдань держави є забезпечення безпеки та захисту громадян в умовах особливого періоду. Це включає в себе розробку систем оповіщення, евакуаційних планів, забезпечення необхідними ресурсами та засобами захисту.

4. Взаємодія з військовим командуванням.

Управління заходами цивільного захисту в умовах особливого періоду передбачає тісну взаємодію з військовим командуванням. Силами цивільного захисту повинні бути чітко визначені завдання та координовані дії для ефективного використання ресурсів.

5. Інформаційна кампанія.

Держава повинна проводити системну інформаційну кампанію, спрямовану на підвищення обізнаності громадян щодо можливих небезпек та надавати засоби для їх захисту та безпеки.

Успішне управління заходами цивільного захисту в умовах особливого періоду вимагає комплексного та добре організованого підходу, активної співпраці між різними гілками влади, а також високого рівня готовності до реагування на надзвичайні ситуації [66].

Останнім часом в Україні було проведено значну роботу для покращення системи цивільного захисту та упорядкування законодавства в цій сфері. Ухвалений у 2012 році Кодекс цивільного захисту України включає основні принципи побудови та організації системи цивільного захисту, визначає повноваження різних рівнів управління – від центральних і місцевих органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Також визначає завдання та принципи цивільного захисту, склад сил цивільного захисту та порядок їх формування, а також регулює різні аспекти, пов'язані із цією сферою. На основі цього Кодексу прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства у галузі цивільного захисту [76].

Однак у сучасних умовах з урахуванням ситуації та нових викликів той самий Кодекс потребує суттєвих змін та коригувань. Особливо це стосується питань, пов'язаних із функціонуванням Єдиної державної системи цивільного захисту в особливий період, визначенням пріоритетних цілей та завдань, регулюванням взаємовідносин між учасниками сфери цивільного захисту, підвищенням рівня відповідальності керівників усіх гілок влади за дотримання законодавства у цій сфері, уточненням ролі та місця Державної служби з над-

звичайних ситуацій України в загальній структурі Єдиної державної системи цивільного захисту, її повноважень та функцій.

Також потребують перегляду ряд раніше прийнятих підзаконних актів, включаючи Положення про Єдиної державної системи цивільного захисту, які мають якнайповніше та зрозуміло відображати механізми реалізації державної політики у галузі цивільного захисту, конкретизувати цілі та завдання цивільного захисту та шляхи їх досягнення.

У світі вже накопичений значний досвід у створенні та функціонуванні ЄДСЦЗ (Єдиної державної системи цивільного захисту), яка забезпечує надійний захист населення та територій від надзвичайних ситуацій. Цей досвід базується на наступних принципах:

- Створення та впровадження науково обґрунтованих концепцій та національних програм для захисту населення.
- Прийняття й дотримання юридичних та правових актів, договорів і конвенцій.
- Наявність достовірної та необхідної відкритої інформаційної бази на широкому спектрі галузей та регіонах.
- Створення відповідної організаційної структури для управління надзвичайними ситуаціями на всіх рівнях, а також розгортання сил та засобів.
- Чітка та узгоджена система оповіщення й попередження про всі види загроз і надзвичайних ситуацій.
- Забезпечення фінансових, продовольчих, медичних, матеріальних, технічних, транспортних та інших необхідних ресурсів на відповідному рівні.
- Активна участь добровільних громадських організацій (союзів, асоціацій, ліг, інститутів).
- Проведення профілактичних заходів для попередження надзвичайних ситуацій.
- Навчання та підготовка фахівців для дій у надзвичайних ситуаціях.

Аналіз світового досвіду показує, що основні особливості побудови та функціонування ЄДСЦЗ провідних країн відрізняються від української сис-

теми. Ці відмінності полягають у науковому та економічному обґрунтуванні питань, пов'язаних з цивільним захистом, строгому дотриманні юридичних і правових актів, зрозумілих механізмах втілення завдань цивільного захисту, підтвердженні програм і цілей за допомогою фінансових та матеріальних ресурсів, а також стабільності управління цивільним захистом та силами цивільного захисту. Під час подальшого реформування ЄДСЦЗ України, над проєктами яких вже працюють, важливо зосередитися саме на цих аспектах [77].

Як відомо, будь-яка система функціонує на основі визначених цілей, які можуть змінюватися з часом, в той час як сама структура залишається сталою. Однак головною метою ЄДСЦЗ є досягнення і забезпечення високого рівня захисту населення країни від різних загроз для його життя та здоров'я, а також захист територій, довкілля та об'єктів економіки від негативного впливу надзвичайних ситуацій. Основною метою органів управління ЄДСЦЗ є забезпечення неперервного державного управління захистом населення та територій, життєво важливих галузей економіки, як у звичайний режим, так і в умовах надзвичайних ситуацій різного походження. Основний принцип побудови системи цивільного захисту полягає в тому, щоб виходити із високої готовності до захисту населення та території України від надзвичайних ситуацій, незалежно від їхнього технічного, природного або соціально-політичного походження.

Дослідження світового досвіду свідчать про наступне:

1. За світовою практикою, ЄДСЦЗ повинна включати в свій склад готові органи управління на всіх рівнях її функціонування, сучасні засоби оповіщення та зв'язку, системи радіаційної розвідки, дозиметричного та хімічного контролю, надійні системи захисних споруд, запаси продовольчих товарів, сировини та матеріальних ресурсів, готові до виконання завдань сили та засоби цивільного захисту, а також органи державного нагляду і контролю у галузі цивільного захисту.

2. Пріоритетними напрямками державної політики в галузі цивільного захисту на найближчий час є:

А) Покращення технічних систем управління цивільним захистом, включаючи створення автоматизованої інформаційно-управляючої системи ЄДСЦЗ на рівнях державному, регіональному та місцевому, модернізацію існуючих стаціонарних пунктів управління, створення рухомих пунктів управління в усіх регіонах України, інтеграцію системи зв'язку цивільного захисту з мережами інших центральних органів виконавчої влади та завершення створення системи антикризового управління на мирний і воєнний час, включаючи її інтеграцію із системою управління цивільного захисту.

Б) Розробка нових та покращення на основі інноваційних підходів, відомих методів і способів захисту населення, матеріальних та культурних цінностей, об'єктів економіки від різних небезпек, що виникають під час ведення військових дій або внаслідок цих дій, а також при виникненні надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, є основним завданням. Для реалізації цього напрямку необхідно активізувати створення місцевих систем оповіщення населення в місцях, де знаходяться потенційно небезпечні об'єкти.

Також важливо провести реконструкцію та модернізацію систем оповіщення населення, використовуючи сучасні наукові та технологічні досягнення. Перегляд і уточнення наявних планів евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей з врахуванням сучасних загроз, використовуючи нові, більш гнучкі підходи до організації цих планів, також відіграє ключову роль. Крім того, важливим є розробка типових проектів будівель із приміщеннями для захисту населення та створення захисних споруд як у мирний, так і в загрозовий період. Особлива увага має бути приділена постійному моніторингу та контролю стану захисних споруд, їх ремонту та поновленню відповідно до сучасних стандартів. Також важливо забезпечити стійке функціонування системи моніторингу та лабораторного контролю в областях можливих уражень та в районах надзвичайних ситуацій [7].

В) Підвищення готовності сил та засобів цивільного захисту для ліквідації наслідків використання сучасних засобів ураження, надзвичайних ситу-

ацій природного та техногенного характеру, а також терористичних проявів є одним із важливих завдань. Для цього необхідно провести наступні заходи:

- Перегляд і оновлення структури і складу наявних сил цивільного захисту центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з урахуванням покладених завдань.

- Оновлення засобів та обладнання сил цивільного захисту, зокрема Оперативно-рятувальної служби ДСНС України, використання передових технологій для аварійно-рятувальних робіт, адаптоване до потреб та особливостей різних регіонів України.

- Визначення оптимальної чисельності підрозділів та особового складу Оперативно-рятувальної служби (ОРС) на основі науково обґрунтованих підходів та економічної доцільності.

- Створення ефективної системи захисту населення від можливих терористичних актів шляхом формування та підготовки спеціальних підрозділів.

- Розвиток державної пожежної охорони з урахуванням виконання завдань цивільного захисту та створення мобільних спеціальних формувань та інших видів пожежної охорони.

- Будівництво та розвиток аварійно-рятувальних служб на різних рівнях.

- Розвиток авіації ДСНС України, включаючи створення авіаційно-рятувальних підрозділів.

- Розробка спрощеного механізму залучення сил Міноборони, МВС та інших відомств в інтересах цивільного захисту.

Важливо переглянути підготовку особового складу аварійно-рятувальних служб і формувань цивільного захисту, особливо щодо тактики дій у умовах масових заворушень та можливих терористичних актів [5].

Г) Поліпшення системи навчання громадян ґрунтуючись на нових програмах для підготовки до дій та методів самозахисту в умовах надзвичайних ситуацій, включаючи військові конфлікти та загрози тероризму. З метою подальшого вдосконалення системи навчання населення необхідно провести

інформаційну кампанію щодо значущості заходів цивільного захисту для громадян України, пояснити державну політику у цій сфері; привернути увагу суспільства до проблем цивільного захисту, сприяти усвідомленню цих питань; підвищити роль ЗМІ в поширенні здорового способу життя; формувати культуру безпеки людини на протязі життя шляхом освіти та інформаційної роботи серед населення; розробити наукові та методичні підходи для формування культури безпеки, використовуючи нові інформаційні технології та засоби масової інформації; створити в суспільстві атмосферу дисциплінованості та свідомої відповідальності.

Запропоновано впровадити нову систему навчання громадян реакції та правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій через освітні заклади на всіх рівнях: дошкільні установи, школи, вищі навчальні заклади, а також на робочих місцях – на підприємствах, установах, організаціях, незалежно від форм власності, а також за місцем проживання. Ця ініціатива передбачає розробку й впровадження нових методів навчання, включаючи широке застосування комп'ютерних програм, ігор та симуляторів для удосконалення навичок у поведінці та діях під час надзвичайних ситуацій як у мирний, так і воєнний час. Це включає практичне вдосконалення цих навичок під час спеціальних тренувань і навчань [11].

Д) Реформування та удосконалення процесу підготовки керівного складу органів управління цивільного захисту на всіх рівнях та аварійно-рятувальних служб, включаючи формування цивільного захисту, досягається шляхом:

- Перегляду та актуалізації навчальних програм для керівників для відповідності сучасним реаліям та практичній діяльності у кризових ситуаціях.

- Підвищення якості та ефективності навчань з керування та стратегічного планування, а також тактичних тренувань інцидентів цивільного захисту.

- Підсилення значущості обов'язкової фахової підготовки керівного складу на різних рівнях управління, у тому числі представників центральних

та місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також працівників підприємств, організацій і установ, що працюють у сфері цивільного захисту, з уникненням формалізму.

- Продовження розвитку та оптимізації системи навчальних закладів Державної служби з надзвичайних ситуацій України для підготовки фахівців у сфері цивільного захисту та наукових кадрів для центральних управлінь цивільного захисту.

Е) Створення та нагромадження державних матеріальних резервів для потреб управління надзвичайних ситуацій цивільного захисту передбачає:

- Відновлення обсягів матеріальних резервів для проведення першочергових заходів у ліквідації надзвичайних ситуацій на різних рівнях – загальнодержавному, регіональному, місцевому та об'єктовому.

- Формування та постійне поповнення резервного фонду фінансових ресурсів для фінансування витрат, пов'язаних із ліквідацією надзвичайних ситуацій.

- Забезпечення виконання органами влади та органами місцевого самоврядування зобов'язань щодо компенсації витрат на послуги життєзабезпечення та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

- Спрощення процедур використання ресурсів на стадії ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання допомоги постраждалому населенню.

- Досягнення нормативних показників матеріально-технічних запасів для забезпечення життєдіяльності населення, захисту територій та діяльності стратегічних галузей виробництва.

- Створення системи фінансування пріоритетних напрямків розвитку управління надзвичайних ситуацій цивільного захисту, що буде надійною та повною [45].

Ж) Підвищення стійкості об'єктів економіки від військових загроз шляхом впровадження інженерних та організаційних заходів для підвищення рівня захищеності ключових об'єктів економіки та потенційно небезпечних.

Вирішення цих пріоритетних завдань пов'язане з необхідністю перегляду законодавчої бази та підзаконних актів у сфері цивільного захисту під дію умов сучасності, зокрема:

- Внесення змін до Кодексу цивільного захисту України з метою узгодження його з європейським законодавством, включаючи підвищення рівня відповідальності посадових осіб за порушення законодавства в цій сфері.

- Чітке визначення завдань і функцій центральних та місцевих органів влади та самоврядування під час надзвичайних ситуацій, як у мирний, так і в особливий період.

- Розроблення та впровадження національних стандартів і правил для підприємств на основі оцінки ризику.

- Залучення бізнесу та громадськості до реалізації проектів безпечного розвитку економіки та суспільства.

- Зміцнення ролі місцевих органів влади через більші повноваження у справах захисту населення від надзвичайних ситуацій та визначення впливу на суб'єкти господарювання при невиконанні завдань у цій сфері.

- Завершення організаційно-методичного забезпечення систем цивільного захисту та цивільної оборони шляхом уніфікації нормативно-правових документів та оптимізації управління [6].

Враховання цих підходів та заходів сприятиме підвищенню надійності системи цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями в Україні.

2.3. Важливість інформаційної підтримки населення органами державної влади та органами місцевого самоврядування при загрозі виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру та ліквідації наслідків у разі їх настання

Значення надання інформаційної підтримки населенню від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в ситуаціях виникнення чи загрози надзвичайних обставин військового характеру та при ліквідації їх наслідків набуває особливого значення. Спостереження за сферою інформації та участь у ній суттєво змінилися на місцевому рівні з 24 лютого 2022 року, і це відчутно для більшості опитаних громадян. Це було спричинено як військовими подіями, так і обмеженнями введеного воєнного стану, а також суб'єктивними рішеннями на місцях [8].

Доступ до публічної інформації в громадах був обмежений. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року №263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану», органам місцевого самоврядування рекомендувалося призупиняти або обмежувати функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів, що призвело до ускладнення доступу громадян до інформації [11].

У ряді громад інформація на їхніх веб-сайтах була повністю припинена, в інших - частково, при цьому враховувалася оцінка того, яку інформацію може використовувати противник у свою користь. За результатами опитування виявлено, що починаючи з літа 2022 року деякі місцеві ради, які обмежували доступ, почали частково відновлювати інформаційні ресурси на своїх сайтах та в соціальних мережах.

Ще однією важливою тенденцією, не вказаною у відповідях респондентів, але досить поширеною, стало закриття доступу для журналістів і місцевих жителів до пленарних засідань, проведення сесій рад в закритому режимі та відмова у відповідях на інформаційні запити.

У даному випадку представники органів місцевого самоврядування повинні враховувати як Закон про правовий режим воєнного стану, так і положення Закону про доступ до публічної інформації.

Згідно пояснень Офісу Омбудсмена, у зв'язку з широкомасштабною агресією російських військ на територію України, основними підставами для обмеження прав громадян на отримання публічної інформації слід вважати «захист інтересів національної безпеки та територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам».

На практичному рівні Омбудсмен повинен використовувати «трискладовий тест» (згідно зі статтею 6 Закону № 2939-VI) для всієї інформації, розміщеної на офіційних веб-сайтах владних органів та сторінках у соціальних мережах, з метою тимчасового обмеження чи вилучення, якщо розміщення такої інформації загрожує інтересам національної безпеки та територіальної цілісності або громадського порядку [43].

Це також стосується обмеження доступу громадян до засідань ради та надання відповідей на запити на інформацію. Органи влади повинні продовжувати надавати громадянам доступ до публічної інформації, зокрема через відповіді на їхні запити. Право на доступ до інформації може бути обмежене в умовах воєнного стану для захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності держави.

Також важливо відзначити, що ще з початку пандемії коронавірусу місцеві ради отримали можливість проводити дистанційні засідання з забезпеченням їхньої публічності.

Роль соціальних мереж та месенджерів як каналів отримання інформації мешканцями громад значно зросла. У сфері інформаційного забезпечення громад дослідження вказує на загальноукраїнську тенденцію збільшення важливості соціальних мереж та месенджерів як каналів отримання інформації.

Отже, більшість місцевих органів влади оперативно реагує на виклики сучасності, активно розробляючи та удосконалюючи свої офіційні сторінки у Facebook, а також канали та групи у Viber та Telegram.

У той же час великий вплив на ситуацію мають фейки та дезінформація. Розцвіт соціальних мереж та месенджерів створює сприятливе середо-

вище для поширення фейків та дезінформації, спрямованих на дестабілізацію громад, відволікання уваги від військових та органів влади.

Однією з причин цього є з'явлення великої кількості нових телеграм-каналів, які часто створюються самими мешканцями та, при низькій медіаграмотності, заповнюються інформацією з ненадійних джерел, негативними коментарями та очевидними фейками.

Отже, завданням місцевих органів влади, журналістів та активістів є поширення медіаосвіти, підвищення рівня «інформаційної гігієни» серед мешканців та збільшення довіри до достовірних та офіційних каналів комунікації.

Також варто відзначити, що інструменти залучення громадян до прийняття рішень відчули суттєві обмеження. Зокрема, проведення громадських слухань, загальних зборів та обговорень стало складнішим у зв'язку із забороною проведення масових заходів під час воєнного стану. Втім, можливість проведення громадських слухань в офлайн- та відеоконференційному форматах відкриває нові можливості для взаємодії громад та органів влади.

У цих умовах стає важливим використання електронних інструментів для залучення громадян до вирішення місцевих питань, зокрема, впровадження електронної петиції як засобу колективного онлайн-звернення громади з проблемами та пропозиціями.

Крім петицій, проведення круглих столів, конференцій та роботи консультативних органів, таких як громадські ради чи експертні комісії, можна перенести в онлайн-режим. Реалізація різних форм електронних опитувань щодо актуальних питань життя громади або проектів рішень ради може відбуватися на офіційних веб-сайтах, у соціальних мережах, месенджерах або через Google-форми. Навіть звітування місцевого голови та депутатів ради може проводитися у форматі онлайн, якщо безпекова ситуація не дозволяє безпосереднього спілкування з мешканцями [55].

Сучасні проекти міжнародної технічної допомоги пропонують безкоштовні рішення для запровадження електронної демократії, і для їх впровадження необхідно лише мати політичну волю.

У громадах припинилася реалізація ефективного інструменту залучення мешканців - громадського бюджету. Бюджет участі, який є одним із найуспішніших механізмів місцевої демократії, практично не функціонує в громадах зараз. Це пов'язано з пріоритетністю фінансування завдань, пов'язаних із захистом країни. Це підтверджує Постанова КМУ від 11 березня 2022 року №252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», яка дозволяє перерозподіляти кошти місцевих бюджетів на потреби протидії російській агресії. Також припинення конкурсів громадського бюджету або відтермінування реалізації проектів бюджетів участі пов'язане з тим, що казначейська служба не дозволяє такі видатки згідно з Постановою КМУ від 09.06.2021 р. №590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» [77].

В умовах сучасної ситуації необхідно пояснити мешканцям громади причини не реалізації проектів-переможців минулих бюджетів участі. Також важливо забезпечити гарантії щодо того, що всі громадські проекти будуть реалізовані після завершення конфлікту.

Опитування виявило важливу роль старост та соціальних працівників у процесах інформування та отримання зворотного зв'язку від вразливих категорій жителів. Перенесення більшості процесів інформування та комунікації в онлайн, разом із постійними перебоями з електропостачанням, створює додаткові труднощі у доступі до інформації для вразливих груп - людей похилого віку, мешканців віддалених населених пунктів та інших.

Отже, однією з ключових завдань органів місцевого самоврядування (ОМС) є навчання старост, соціальних працівників та інших посадових осіб. Метою цього навчання є отримання ними нових знань та практичних навичок щодо інформування та комунікації, розпізнавання інформаційних маніпуля-

цій, ворожій пропаганди та дезінформації. Ці представники влади на місцях, завдяки отриманим знанням, зможуть більш ефективно взаємодіяти та навчати медіаграмотності вразливі категорії громадян, з якими вони працюють.

Результати опитування показали, що в багатьох громадах органи влади створюють окремі канали комунікації, такі як групи в месенджерах або сторінки в соцмережах, для інформування внутрішньо переміщених осіб. Це є позитивними прикладами, які можна вивчати та використовувати як зразки для впровадження аналогічних ініціатив [23].

Загалом можна зазначити, що місцеве самоврядування швидко реагує на виклики воєнного стану в сфері інформування та залучення мешканців громади. Це стосується створення нових або посилення існуючих каналів комунікації для поширення важливої інформації в умовах конфлікту. Однак, зростання заходів інформаційної безпеки може вести до приховування частини суспільно важливої інформації, яка не стосується обороноздатності чи територіальної цілісності. Тому важливо, щоб ОМС уважно переглянули політику доступу до публічної інформації, враховуючи рекомендації Офісу уповноваженого з прав людини та експертів.

Щодо залучення громадян до вирішення місцевих питань, ситуація є менш однозначною. Часто місцеві органи влади відмовляються від проведення громадських слухань, загальних зборів чи публічних обговорень через обмеження, передбачені законодавством для проведення масових заходів. Проте, враховуючи сучасну безпекову ситуацію, важливо залучати громадян до ухвалення важливих рішень, використовуючи електронні інструменти для збору громадської думки та консультацій з врахуванням інтересів вразливих категорій населення.

Тому важливість інформаційної підтримки населення органами державної влади та органами місцевого самоврядування при загрозі виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру та ліквідації наслідків у разі їх настання визначається важливістю забезпечення громадськості достовірною та оперативною інформацією. Це необхідно для забезпечення

безпеки та ефективного реагування на потенційні загрози та кризові ситуації. Забезпечення доступу до точної інформації грає ключову роль у формуванні свідомого інформованого суспільства, яке може свідомо взяти участь у заходах безпеки та дотриманні встановлених правил у надзвичайних ситуаціях. Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні забезпечувати розповсюдження інформації щодо найбільш актуальних аспектів ситуації, заходів безпеки, термінів дії та рекомендацій для населення [45].

Крім того, інформаційна підтримка грає роль у підтримці сприятливого психологічного клімату серед громадян, сприяючи зменшенню паніки та невпевненості. Зрозуміла та систематизована інформація допомагає людям приймати обґрунтовані рішення та взаємодіяти ефективно в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Таким чином, інформаційна підтримка є невід'ємною складовою дієвої системи управління надзвичайними ситуаціями, спрямованою на максимальний захист та допомогу громадянам у період воєнного характеру чи інших кризових ситуацій.

Висновки до другого розділу

На сьогоднішній день можна зробити висновок, що Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ) в Україні, незважаючи на прийняття Кодексу та затвердження Положення, ще не є остаточно сформованою та функціонуючою у повному обсязі на всій території країни. Реформування у цій сфері продовжується, що підтверджує актуальність подальших наукових досліджень.

Для підвищення стійкості об'єктів економіки від військових загроз та ефективного захисту ключових об'єктів економіки необхідне переглядання законодавчої бази та впровадження інженерних та організаційних заходів. Це передбачає не лише внесення змін до Кодексу цивільного захисту, але й чітке визначення завдань і функцій владних структур у надзвичайних ситуаціях, розробку національних стандартів та правил для підприємств, залучення бізнесу та громадськості до реалізації проектів безпечного розвитку.

Особливу увагу слід звернути на інформаційну підтримку, яка виступає ключовим елементом у формуванні свідомого та інформованого суспільства. Органи влади повинні забезпечити громадськість достовірною та оперативною інформацією, сприяти психологічній стійкості населення та забезпечити ефективну взаємодію в умовах надзвичайних ситуацій.

Таким чином, динаміка подій та постійні виклики вимагають не лише постійного реформування системи цивільного захисту, але й удосконалення підходів до управління, впровадження нових стандартів та підвищення обізнаності громадськості для забезпечення максимальної безпеки та захисту громадян в умовах можливих кризових ситуацій.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

3.1. Негативні явища та труднощі у формуванні та реалізації державної політики у сфері цивільного захисту в особливий період

Органи державної влади та фахівці цивільного захисту повинні в найближчий період ретельно оцінити ефективність та надійність Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ), зокрема в умовах соціально-економічної та воєнно-політичної нестабільності в країні. Це передбачає проведення оцінки діяльності всіх суб'єктів сфери цивільного захисту у забезпеченні безпеки населення та об'єктів економіки України під час надзвичайних ситуацій. Необхідність цього аналізу визначається наявністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як зростання кількості та масштабів надзвичайних природних ситуацій, зношеність технічних систем та нестабільність їх функціонування, низька якість контролю за потенційно небезпечними об'єктами, недостатність ресурсів для спостереження за природними явищами та неефективність заходів при локалізації кризових ситуацій [77].

Також важливо враховувати недоліки в організаційних і нормативних аспектах, які визначають функції, структуру та управління організаціями цивільного захисту. Низький рівень готовності сил цивільного захисту, обумовлений нестачею матеріальних ресурсів, а також недостатній рівень підготовки та відповідальності керівного складу, вказують на необхідність удосконалення та підвищення ефективності системи цивільного захисту. Державні програми у цій сфері, хоча й приймаються, не завжди отримують достатнє фінансування, що завдає перешкод для їх повноцінної реалізації. Потребує уваги також підвищення готовності системи цивільного захисту у зв'язку з

сучасним досвідом військових конфліктів, які характеризуються широким використанням високоточної зброї та психологічним впливом на населення.

У теперішній час існує висока ймовірність настання ризиків для загальної національної безпеки та безпеки життєдіяльності населення через збройні конфлікти. Прогноз щодо можливих військових загроз, надзвичайних природних та техногенних ситуацій та пожеж демонструє, що ці явища можуть призвести до серйозних наслідків для населення, суспільства та держави, порушуючи її обороноздатність та національну безпеку, і можуть викликати значні матеріальні втрати з довготривалими екологічними та соціальними наслідками.

Безумовно важливою є потреба в забезпеченні готовності системи цивільного захисту в мирний період на випадок можливих військових конфліктів, включаючи ситуації з обмеженим використанням зброї масового ураження. Висока пріоритетність цього завдання обумовлена новою Концепцією національної безпеки України та наслідками сучасної військово-політичної обстановки в світі, таких як національний, етнічний і релігійний екстремізм, терористичні загрози, локальні війни та розповсюдження зброї масового ураження [79].

Це обґрунтовує потребу у дослідженні, спрямованому на вдосконалення державної політики у сфері цивільного захисту відповідно до вимог сучасності.

Останнім часом в Україні проведено значну роботу з удосконалення системи цивільного захисту та впорядкування законодавчої бази в цьому напрямку. Прийнятий у 2012 році Кодекс цивільного захисту України включає ключові положення щодо структури та організації функціонування державної системи цивільного захисту, визначає повноваження центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання. Також визначаються принципи побудови цивільного захисту, завдання ЄДСЦЗ, склад сил цивільного захисту, порядок їх формування та інші аспекти, пов'язані з цією сферою.

Однак, на сьогоднішній день, у зв'язку зі зміненою ситуацією та новими викликами, цей Кодекс потребує значних доопрацювань та коригувань. Особливо це стосується питань, пов'язаних з функціонуванням ЄДСЦЗ в специфічних періодах, визначенням пріоритетних цілей і завдань, регулюванням взаємодії між учасниками сфери цивільного захисту, підвищенням рівня відповідальності керівників усіх гілок влади за дотримання вимог законодавства у цій області, уточнення ролі та місця ДСНС України в загальній структурі ЄДСЦЗ, а також її повноважень і функцій. Також підлягають перегляду ряд підзаконних актів, зокрема Положення про ЄДСЦЗ, які повинні бути максимально повні та зрозуміло виражені, розкриваючи механізми реалізації державної політики в галузі цивільного захисту, конкретизуючи цілі, задачі та методи їх досягнення [45].

У світі вже накопичено значний досвід у створенні та функціонуванні ЄДСЦЗ, які мають ефективно захищати населення та території від надзвичайних ситуацій. Це досягається за допомогою наступних ключових аспектів:

1. Розробка та реалізація науково обґрунтованих концепцій та національних програм з захисту населення.
2. Прийняття та виконання юридичних та законодавчих актів, договорів та конвенцій.
3. Наявність достовірної та відкритої інформаційної бази на різних рівнях та в різних галузях.
4. Організаційна структура для управління надзвичайними ситуаціями та належне забезпечення сил і засобів на всіх рівнях.
5. Ефективна система оповіщення і попередження про всі можливі загрози та надзвичайні ситуації.
6. Забезпечення фінансових, продовольчих, медичних, матеріальних, технічних, транспортних та інших ресурсів на необхідному рівні.
7. Активна робота добровільних громадських організацій.
8. Проведення профілактичних заходів для запобігання надзвичайним ситуаціям.

9. Постійна освіта та підготовка фахівців щодо дій у надзвичайних ситуаціях.

Аналіз світового досвіду свідчить, що важливими особливостями лідерів у цій галузі, відмінності від української системи, є: наукове та економічне обґрунтування питань цивільного захисту; строге дотримання юридичних та правових норм; прозорі механізми реалізації завдань цивільного захисту; відповідність програм та цілей фінансовим та матеріальним ресурсам; стабільність системи управління цивільним захистом та силами цивільного захисту. Під час реформування ЄДСЦЗ України, яке вже заплановано, варто акцентувати увагу на цих аспектах [48].

Як відомо, кожна система має свої цілі, які постійно змінюються з часом, але сама структура залишається стійкою. Мета ЄДСЦЗ полягає в досягненні та збереженні високого рівня захисту населення від потенційних загроз життю та здоров'ю, а також захисту територій, довкілля та об'єктів економіки від негативного впливу надзвичайних ситуацій. Головним завданням управління ЄДСЦЗ є забезпечення безперервного державного управління захистом населення, територій та ключових галузей економіки як у повсякденних умовах, так і під час різних надзвичайних ситуацій.

Враховуючи це, вважаємо, що система цивільного захисту повинна бути створена за моделлю, яка забезпечує високий рівень готовності до захисту населення та території України від надзвичайних ситуацій, незалежно від їх техногенного, природного, соціально-політичного чи воєнного характеру.

Результати проведених досліджень свідчать про наступне:

1. Згідно з глобальним підходом, ЄДСЦЗ повинна включати в себе наступне:

- Ефективні органи управління на всіх рівнях її функціонування.
- Сучасні системи оповіщення та зв'язку.
- Системи радіаційної розвідки, дозиметричного та хімічного контролю.
- Надійні захисні споруди.

- Запаси продовольчих товарів, сировини та матеріальних ресурсів.
- Готові до виконання завдань сили та засоби цивільного захисту.
- Органи державного нагляду і контролю у сфері цивільного захисту.

2. Основними напрямками державної політики в галузі цивільного захисту на найближчий період є:

- Вдосконалення технічних систем управління цивільним захистом, зокрема створення автоматизованої інформаційно-управляючої системи ЄДСЦЗ на різних рівнях інтегрованої з функціональними та територіальними підсистемами.

- Модернізація існуючих стаціонарних пунктів управління за допомогою сучасних засобів зв'язку та оповіщення, обробки інформації та передачі даних.

- Заснування рухомих пунктів управління у всіх регіонах України.

- Інтеграція системи зв'язку цивільного захисту з мережами зв'язку Міноборони, МВС, СБУ та інших центральних органів виконавчої влади.

- Завершення створення системи антикризового управління на основі ресурсів Державного центру управління в надзвичайних ситуаціях для інтеграції цієї системи управління з системою управління заходами цивільного захисту.

Розробка нових та вдосконалення існуючих підходів і методів захисту населення, матеріальних і культурних цінностей, об'єктів економіки від небезпек, спричинених військовими діями або їх наслідками, а також природними і техногенними надзвичайними ситуаціями, стає важливим завданням.

У цьому контексті необхідно:

- Прискорити розгортання локальних систем оповіщення населення в областях, де розташовані потенційно небезпечні об'єкти.

- Провести реконструкцію та модернізацію систем оповіщення населення, використовуючи нові наукові та технічні досягнення.

- Переглянути існуючі плани евакуації населення та матеріальних цінностей, враховуючи сучасні загрози, і впровадити гнучкі багатоваріантні підходи до їх організації.

- Регулярно відпрацьовувати плани евакуації для населення, що проживає в зонах можливого катастрофічного затоплення, радіаційного забруднення чи хімічного ураження в разі загрози їхнього життя і здоров'я.

- Переглянути містобудівні норми, зокрема, врахувати можливість використання підземного простору для укриття населення.

- Розробити типові проекти будівель з приміщеннями для захисту населення та захисних споруд, які будуть споруджуватися як у мирний, так і в загрозований період.

- Забезпечити постійний моніторинг, ремонт та модернізацію захисних споруд, враховуючи сучасні стандарти та вимоги.

- Розробити або придбати нове покоління засобів індивідуального захисту.

- Підняти обсяги запасів засобів індивідуального захисту до необхідного рівня і забезпечити їх збереження та своєчасну видачу населенню в загрозований період [7].

- Забезпечити населення в зонах відповідальності потенційно небезпечних об'єктів індивідуальними засобами захисту за рахунок власників підприємств.

В плані підвищення готовності сил і засобів цивільного захисту до ліквідації наслідків сучасних засобів ураження, надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру та терористичних проявів, необхідно вжити наступних заходів:

- Провести перегляд та упорядкування структури і складу сил цивільного захисту на рівнях центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування відповідно до їх завдань.

- Забезпечити оснащення сил цивільного захисту, зокрема, ОРС ДСНС України, новою технікою, озброєнням та впровадження передових техноло-

гій для аварійно-рятувальних робіт, враховуючи потреби та специфіку регіонів України.

- Визначити оптимальну чисельність підрозділів та особового складу оперативно-рятувальної служби (ОРС) науково обґрунтованими підходами та економічною доцільністю, коригувати державний замовлення на підготовку фахівців університетів ДСНС України відповідно до цієї чисельності.

- Створити ефективну комплексну систему захисту населення в разі можливих терористичних актів, формуючи та готуючи спеціальні підрозділи на базі силових структур, ДСНС України, МОЗ України.

- Подальше розвиток державної пожежної охорони, включаючи створення мобільних спеціальних формувань (зведених загонів) та інших видів пожежної охорони.

- Будівництво та розвиток різних служб, відповідно до потреб, таких як державні, регіональні, комунальні, об'єктові, аварійно-рятувальні служби.

- Розробка спрощеного механізму залучення аварійно-рятувальних сил Міноборони, МВС та інших виконавчих органів в інтересах виконання завдань цивільного захисту.

Також вимагає перегляду змісту підготовки особового складу аварійно-рятувальних служб і формувань цивільного захисту, зокрема визначення та відпрацювання тактики дій в умовах масових заворушень і можливих терористичних актів [8].

Покращення системи навчання населення ґрунтуючись на нових програмах для підготовки громадян до дій та методів захисту в умовах надзвичайних ситуацій, включаючи військовий та терористичний контексти. З метою дальшого вдосконалення системи навчання населення необхідно виконати роботу з висвітлення соціально-економічного та гуманітарного значення заходів цивільного захисту перед громадянами України. Це включає пояснення державної політики у сфері цивільного захисту, звертання уваги громадськості до розв'язання проблем цивільного захисту, формування правильного та обізнаного їх розуміння.

Також важливими аспектами є підвищення ролі ЗМІ у популяризації здорового способу життя, впровадження освітянської та просвітницької роботи з населенням для формування культури безпеки життєдіяльності. Це включає створення науково-методичних основ, методів і засобів для формування культури безпеки життєдіяльності, використовуючи сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології та технічні засоби масової інформації. Додатково, важливим аспектом є створення в суспільстві атмосфери дисциплінованості та відповідальності.

У сфері цивільного захисту у визначений період існують численні негативні явища та труднощі, які ускладнюють формування та ефективну реалізацію державної політики. Зокрема, можна виокремити такі проблеми:

- Недостатня готовність до екстремальних ситуацій.

Відсутність належного рівня готовності до надзвичайних ситуацій може стати серйозною загрозою для національної безпеки. Наприклад, несистематичне проведення тренувань, відсутність обладнання та засобів для негайного реагування.

- Неспроможність управління кризовими ситуаціями.

Недостатній розвиненості системи управління та координації може призвести до хаосу в управлінні в умовах надзвичайних ситуацій. Необхідно забезпечити ефективну комунікацію та співпрацю між різними відомствами та структурами.

- Недостатній рівень фінансування.

Бюджетні обмеження можуть обмежити можливості держави в розвитку та модернізації системи цивільного захисту. Недостатні кошти можуть вплинути на якість тренувань, стан обладнання та загальну готовність.

- Непрозорість та корупція.

Наявність корупційних практик та відсутність прозорості в управлінні може призвести до неправомірного використання ресурсів, а також зниження довіри населення до органів цивільного захисту.

- Низька освітньо-інформаційна активність населення.

Недостатня інформованість населення щодо дій в умовах надзвичайних ситуацій може вплинути на швидкість та ефективність виконання заходів цивільного захисту. Розробка та реалізація освітніх програм можуть виправити цю ситуацію [8].

Отже, у висновку можна підкреслити, що сфера цивільного захисту стоїть перед значущими викликами та негативними явищами, які вимагають невідкладних заходів та системних реформ. Недостатня готовність, проблеми управління кризовими ситуаціями, недостатній фінансовий ресурс, корупція та низький рівень освітньо-інформаційної активності населення утруднюють ефективну реалізацію державної політики у даній сфері.

Для подолання цих проблем важливо активно працювати над вдосконаленням системи цивільного захисту, враховуючи найсучасніші технології та найкращі міжнародні практики. Забезпечення належного фінансування, розвиток ефективних механізмів управління та координації, а також впровадження прозорих та етичних стандартів стануть ключовими напрямками для усунення труднощів у формуванні та реалізації державної політики цивільного захисту.

Залучення громадськості, проведення освітніх заходів та підвищення інформаційної грамотності населення також грають важливу роль у забезпеченні ефективності заходів цивільного захисту. Тільки через спільний та відповідальний підхід можна забезпечити безпеку та добробут громадян у ситуаціях надзвичайних подій.

3.2. Запропоновані інновації та рекомендації

Запропоновано впровадження інноваційної системи навчання населення, спрямованої на готовність до дій у надзвичайних ситуаціях. Ця система охоплюватиме всі рівні освіти, включаючи дошкільні, шкільні, професійні та

вищі навчальні заклади, а також промислові підприємства, установи та організації, незалежно від їх форми власності та географічного розташування. Основу цього підходу становитимуть нові технології навчання, зокрема використання комп'ютерних програм, ігор та тренажерів для вдосконалення навичок поведінки та дій у різноманітних надзвичайних ситуаціях, як у мирний, так і у воєнний період, з подальшим практичним відпрацюванням цих навичок під час спеціальних тренувань [78].

Перегляд і удосконалення системи підготовки керівного складу управління цивільного захисту на всіх рівнях, а також аварійно-рятувальних служб та формувань цивільного захисту, включаючи покращення підготовки керівного складу органів управління ЄДСЦЗ, можливі за допомогою наступних заходів:

- Перегляд та адаптація навчальних програм функціональної підготовки керівників для наближення їх до сучасних реалій і практичних аспектів діяльності посадових осіб у кризових ситуаціях.

- Підвищення якості та ефективності командно-штабних, комплексних, а також об'єктових тренувань та тактико-спеціальних навчань ЄДСЦЗ з участю формувань цивільного захисту.

- Збільшення важливості функціонального навчання, яке обов'язково проводиться відповідними навчальними закладами для керівників усіх рівнів управління та інших посадових осіб центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій і установ, що здійснюють діяльність у сфері цивільного захисту, з уникненням формалізму.

- Далі спрямований розвиток системи підготовки фахівців служби цивільного захисту та наукових кадрів для ЄДСЦЗ, оптимізація мережі навчальних закладів ДСНС України.

Створення та нагромадження державних матеріальних резервів для використання ЄДСЦЗ включає в себе наступні аспекти:

- Відновлення обсягів матеріальних резервів (ресурсів) для проведення першочергових заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій на різних рівнях: загальнодержавному, регіональному, місцевому та об'єктовому.

- Формування та постійне поповнення резервного фонду фінансових ресурсів Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та об'єктів для фінансування витрат, пов'язаних із ліквідацією надзвичайних ситуацій.

- Забезпечення виконання зобов'язань органами влади та органами місцевого самоврядування з компенсації витрат на послуги з життєзабезпечення постраждалого населення та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій структурами державної та недержавної власності.

- Спрощення процедур використання матеріальних та фінансових ресурсів на етапі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та забезпечення потреб постраждалого населення.

- Достигання нормативних показників матеріально-технічних запасів для забезпечення життєдіяльності населення, захисту територій, стратегічних галузей виробництва та підвищення їх стійкості. Це включає і визначення потреб органів управління та сил цивільного захисту на період, визначений відповідними нормативними актами.

- Створення системи надійного та повного фінансування пріоритетних напрямків розвитку ЄДСЦЗ [67].

Підвищення стійкості об'єктів економіки від військових загроз передбачає впровадження інженерних та організаційних заходів для збільшення рівня захищеності ключових об'єктів економіки та потенційно небезпечних місць. Реалізація цих завдань вимагає реформатування законодавчої бази та підзаконних актів, регулюючих питання цивільного захисту, відповідно до діяльності ЄДСЦЗ у нових умовах. Це охоплює:

- Внесення змін до Кодексу цивільного захисту України для гармонізації його з відповідним Європейським законодавством, включаючи підвищен-

ня відповідальності посадових осіб за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту.

- Уточнення та закріплення завдань та функцій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування при виникненні надзвичайних ситуацій як у мирний час, так і під час особливого періоду.

- Розробка та впровадження національних стандартів і актів технічного регулювання, які визначають технічні вимоги до суб'єктів господарювання на основі критеріїв ризику.

- Залучення інститутів бізнесу та громадського суспільства до реалізації проектів і програм безпечного розвитку економіки і суспільства.

- Створення правових умов для подальшого розвитку послуг у сфері страхування техногенних і природних ризиків.

- Підвищення ролі місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, надаючи їм більше повноважень у справі захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та визначення важелів впливу на суб'єкти господарювання у випадку невиконання ними завдань у сфері цивільного захисту.

- Завершення процесу організаційно-методичного забезпечення систем цивільного захисту та цивільної оборони, досягаючи уніфікації нормативно-правових документів та використання єдиних органів управління для оптимального використання сил і засобів, забезпечуючи оптимальний перехід ЄДСЦЗ на функціонування під час особливого періоду на основі ефективного співвідношення елементів цивільного захисту та оборонно-промислового комплексу. Урахування цих підходів і заходів дозволить підвищити рівень надійності ЄДСЦЗ України [78].

Також у контексті надзвичайних ситуацій, зокрема під час війни, важливо розглядати інновації та рекомендації, що спрямовані на підвищення ефективності цивільного захисту. Деякі можливі напрямки інновацій та рекомендацій включають:

- Використання технологій штучного інтелекту (ШІ).

Впровадження систем ШІ може поліпшити аналіз ситуацій, передбачення ризиків та автоматизацію вирішення невідкладних завдань. Можливості ШІ також можна використовувати для оптимізації ресурсів та планування дій у надзвичайних умовах.

- Створення системи раннього попередження.

Важливо розвивати системи, які надають оперативне та точне попередження про можливі небезпеки. Це може включати сучасні метеорологічні системи, системи виявлення хімічних і біологічних загроз, а також системи миттєвого попередження населення через мобільні додатки та інші канали зв'язку.

- Створення мобільних евакуаційних пунктів та тимчасових житлових майданчиків.

Інфраструктура для швидкої та безпечної евакуації населення повинна бути добре розвиненою. Мобільні евакуаційні пункти та тимчасові житлові майданчики можуть забезпечити необхідне притулок та захист для людей під час конфліктів.

- Забезпечення кібербезпеки.

З вдосконаленням технологічного простору важливо приділяти увагу кібербезпеці. Захист інформаційних систем від атак, які можуть бути спрямовані на порушення роботи систем цивільного захисту, стає надзвичайно важливим завданням.

- Розвиток програм навчання та інформування населення.

Ефективні програми навчання та інформування громадян про дії в разі надзвичайних ситуацій є ключовим аспектом. Використання сучасних методів, таких як відеоуроки та інтерактивні додатки, може зробити цю інформацію доступною та зрозумілою для всіх верств населення.

- Створення мережі волонтерів.

Мережа добровольців може стати суттєвим резервом для надання допомоги та підтримки під час надзвичайних ситуацій. Технології можна використовувати для швидкої мобілізації та координації волонтерських зусиль.

Загальна мета інновацій та рекомендацій полягає в створенні системи цивільного захисту, яка є гнучкою, ефективною та здатною ефективно впоратися з викликами, особливо в умовах військових конфліктів [45].

Отже, у висновку слід підкреслити, що в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема під час війни, інновації та рекомендації грають визначальну роль у підвищенні ефективності системи цивільного захисту. Використання сучасних технологій, врахування кібербезпеки, покращення систем попередження та евакуації, розвиток освітніх програм та залучення волонтерів є ключовими елементами успішної стратегії. Забезпечення безпеки населення та максимально швидке та координоване реагування на небезпеку вимагають поєднання традиційних методів та інноваційних підходів. Розвиток таких ініціатив не тільки покращує підготовленість до надзвичайних ситуацій, а й сприяє зменшенню можливих ризиків та мінімізації наслідків. Основною доктриною повинно бути поєднання зусиль держави, громадянського суспільства та технологій для створення відповідальної та високоефективної системи цивільного захисту. Це дозволить в значущий спосіб забезпечити безпеку та добробут населення в умовах несприятливих обставин, зберігаючи основні цінності суспільства та гарантуючи стійкість перед викликами непередбачуваного.

3.3. Перспективи удосконалення публічного управління системою цивільного захисту в Україні

Формування української державності нерозривно пов'язане з актуалізацією проблем публічного управління та розвитком науки управління суспі-

льним розвитком. Це вимагає теоретико-методологічного обґрунтування механізмів публічного управління, адміністративно-організаційних напрямів державотворення, функцій, структури, повноважень та особливостей органів державної влади на всіх рівнях, зокрема в контексті підготовки фахівців сфери цивільного захисту.

Останні десятиліття свідчать про інтенсивне формування загальної теорії безпеки життєдіяльності світового співтовариства. Ця теорія охоплює всі аспекти від екологічних, економічних, технічних до соціальних, воєнних та політичних.

Становлення демократичної правової держави в Україні вимагає належного законодавчого врегулювання прав і свобод людини та громадянина, а також створення реальних можливостей для їхньої практичної реалізації. Проблема гарантування національної безпеки включає в себе підготовку фахівців сфери цивільного захисту, що безпосередньо впливає на ступінь захищеності прав і свобод громадян. Національна безпека України, яка визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, є необхідною умовою збереження та примноження національних духовних і матеріальних цінностей. Тому науково-теоретичне вивчення проблем забезпечення системи ДСНС України кваліфікованими кадрами, як невід'ємною частиною національної безпеки, в наш час набуває важливості як з теоретичного, так і з практичного погляду [67].

Забезпечення права людини на освіту є важливим обов'язком будь-якої держави, оскільки освіта у сучасному глобалізованому та інформатизованому світі стає вирішальним чинником суспільного прогресу та національної безпеки. Вона є ключовою для повного розвитку особистості та збільшення поваги до прав і свобод людини. Необхідність освіти стає очевидною, оскільки без неї людина не може забезпечити собі належні умови життя та реалізувати свій потенціал. Високий рівень освіченості населення позитивно впливає на створення умов для повної реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Фундаменталізація стає найважливішим напрямком реформування системи освіти. Цей підхід передбачає, що майбутній фахівець, навчаючись, отримає базові знання, засновані на сучасних уявленнях про науку та її методи, що входять в єдину світоглядну наукову систему. Це дозволить отримувати знання не лише у вибраній галузі, а й в інших пов'язаних галузях, що сприятиме не лише формуванню професійних навичок, але і особистісним потребам та відповідальності фахівця перед наукою та суспільством [34].

Фундаменталізація – це процес якісної зміни вищої освіти, що ґрунтується на принципі її фундаментальності та необхідності переходу від «підтримувальної» до «випереджальної» інноваційної освіти.

Освітнє середовище, аудиторії вузів, педагогічні колективи та навчальні групи становлять унікальне змінне середовище. Взаємодії в цьому середовищі мають цілеспрямований характер і включають передачу знань, формування навичок, розвиток творчих здібностей та виховання етичних якостей особистості.

Ефективний розвиток вищої освіти вимагає фундаменталізації навчального процесу за допомогою інноваційних підходів. Сучасна освіта повинна стримуватися на тому, щоб свідомо випереджати виробництво. З урахуванням цього і загальних досліджень, важливим завданням сучасної освіти є значне оновлення змісту навчання, пошук, створення та використання найефективніших форм і методів навчання для забезпечення високої якості знань майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту [56].

Вивчення цієї проблеми проводять вітчизняні практики, державні діячі та вчені, такі як С. Домбровська, В. Садковий, В. Горбулін, В. Дурдинець, А. Качинський. Проте, існуючі дослідження не повністю враховують швидкі зміни, що призводять до виникнення надзвичайних ситуацій, які тепер поширюються на нові сфери, стають все потужнішими та частішими, охоплюють значно більші території і населення та мають серйозні негативні наслідки.

У Національній доктрині розвитку освіти і науки, затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002, відзначено, що

«держава сприяє розвитку співробітництва закладів освіти на двосторонній і багатосторонній основі з міжнародними організаціями та установами (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Європейським Союзом, Радою Європи), Світовим банком, зарубіжними освітянськими фондами, іншими міжнародними організаціями» [10].

Виховання та навчання особистості виявляються у двох основних формах: спеціалізовані форми освіти, які забезпечують комплексне навчання та виховання в рамках освітніх установ. Ці форми реалізують освіту як комплексний процес формування особистісних якостей, включаючи як виховання, так і навчання як внутрішні компоненти. Пріоритетність освіти прямо пов'язана з інтересом соціуму до свого розвитку, враховуючи інші види діяльності. Освіта, яка транслює колективний досвід поколінь, виступає як процес і результат індивідуального та суспільного розвитку у двох часових проекціях - в минуле та в майбутнє [15].

Інноваційний шлях розвитку вищої освіти в Україні на сучасному етапі є єдиним можливим варіантом, що забезпечує її нову роль як системи, яка створює зону випереджуючого розвитку для всього соціального організму. Ознаками інноваційно-освітньої системи є нова ідеологія освіти, яка переходить від простого передавання знань викладача студентів до розвитку особистості та активізації творчої роботи. Також важливою є розробка регіональних освітніх концепцій і програм, які враховують етнокультурні, культурно-історичні особливості та об'єктивні потреби суспільства у кадрах з урахуванням ринку праці.

У останні роки спостерігається тенденція до зменшення чисельності прийому та випуску фахівців із вищою освітою внаслідок узгодження цього процесу із обґрунтованими показниками.

У сучасних умовах важливою аспектом функціонування країни є ефективне публічне управління системою цивільного захисту. Україна, як суверенна держава, стикається з різноманітними викликами та загрозами, що вимагає постійного удосконалення механізмів готовності та реагування. Зазна-

чаючи ключові напрями для подальшого розвитку цієї сфери, можна виділити кілька важливих перспектив.

По-перше, важливо зміцнити координацію та співпрацю між різними рівнями влади та структурами цивільного захисту. Розробка єдиних стандартів і протоколів сприятиме ефективнішій взаємодії в умовах кризових ситуацій.

По-друге, важливо активно впроваджувати сучасні технології та інноваційні підходи у систему цивільного захисту. Використання штучного інтелекту, аналізу великих даних та сучасних комунікаційних засобів дозволить швидше та точніше реагувати на надзвичайні ситуації [6].

По-третє, необхідно забезпечити високий рівень підготовки та навчання фахівців у галузі цивільного захисту. Систематичні тренування, сценарії вправ та обмін досвідом сприятимуть формуванню кращого професійного вміння екіпажів та координаційних команд.

Узагальнюючи, розвиток публічного управління системою цивільного захисту в Україні має враховувати комплексний підхід, включаючи координацію, технологічні інновації та підвищення кваліфікації персоналу. Лише в такий спосіб можна забезпечити найвищий рівень готовності та відповідальності перед загрозами та надзвичайними ситуаціями.

Висновки до третього розділу

У висновку важливо підкреслити, що сучасна сфера цивільного захисту в Україні стикається з серйозними викликами та негативними явищами, які потребують негайних заходів та комплексних реформ. Проблеми управління кризовими ситуаціями, фінансові обмеження, корупція та нестача освітньо-інформаційної активності в суспільстві ускладнюють впровадження ефективною державної політики у цій сфері.

Для подолання цих труднощів важливо активно працювати над вдосконаленням системи цивільного захисту, використовуючи найсучасніші технології та міжнародні практики. Належне фінансування, розвиток ефективних механізмів управління та координації, впровадження прозорих та етичних стандартів мають стати ключовими напрямками для подолання викликів у формуванні та реалізації державної політики цивільного захисту.

Залучення громадськості, проведення освітніх заходів та підвищення інформаційної грамотності громадян відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності заходів цивільного захисту. Тільки через спільний та відповідальний підхід можна забезпечити безпеку та добробут громадян у ситуаціях надзвичайних подій.

Важливість інновацій та рекомендацій у підвищенні ефективності системи цивільного захисту в умовах війни підкреслює необхідність використання сучасних технологій, урахування кібербезпеки, розвиток систем попередження та евакуації, а також підвищення освітньої готовності громадян. Це вимагає поєднання традиційних методів та інноваційних підходів для максимально ефективного реагування на небезпеку та мінімізації можливих наслідків.

Таким чином, лише взаємодія держави, громадян та сучасних технологій може створити відповідальну та високоефективну систему цивільного захисту, що гарантує безпеку та добробут населення в умовах непередбачуваних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Отже, у результаті дослідження можна визначити, що розвиток системи цивільного захисту в Україні потребує системного підходу та постійного вдосконалення законодавчого та нормативно-правового базису. Важливим кроком було прийняття законопроектів, які дозволяють оперативно реагувати на ситуації воєнного стану та підвищують ефективність функціональних та територіальних підсистем системи цивільного захисту.

З урахуванням триваючої російсько-української війни, важливо продовжувати розроблення нових та внесення змін до чинних законів для адаптації до реалій надзвичайних ситуацій. Це вимагає корекції стратегій управління та врахування досвіду функціонування системи цивільного захисту під час воєнного стану.

Активна імплементація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та можливість приєднання до Механізму цивільного захисту ЄС є важливими кроками для забезпечення відповідності української системи цивільного захисту міжнародним стандартам. Створення громадських організацій для виконання окремих функцій у цивільному захисті та їх залучення на добровільній або договірній основі є важливим елементом гнучкості та швидкості реагування на надзвичайні ситуації.

Зауважимо, що управління в галузі цивільного захисту має бути інтегрованим та підпорядкованим Державній службі з надзвичайних ситуацій, що гарантує його ефективну інтеграцію в загальнодержавну систему управління надзвичайними ситуаціями. Співпраця різних рівнів влади та структур важлива для забезпечення координації та ефективності заходів у сфері техногенної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Таким чином, впровадження висновків та рекомендацій дослідження сприятиме не лише зміцненню системи цивільного захисту, але й покращен-

ню загального рівня безпеки та готовності країни до викликів надзвичайних ситуацій.

Отже, на сьогоднішній день, не дивлячись на прийняття Кодексу та затвердження Положення про ЄДСЦЗ, неможливо вважати, що ЄДСЦЗ вже повністю сформованою та функціонуючою на всій території України. Це свідчить про те, що реформування у цій сфері є невичерпним і буде продовжуватися. Таким чином, наукові дослідження, спрямовані на аналіз та вдосконалення системи цивільного захисту, залишаються актуальними і в майбутньому.

Інформаційна підтримка виявляється необхідною частиною ефективної системи управління надзвичайними ситуаціями, спрямованою на максимальний захист та допомогу громадянам у період воєнного часу чи інших кризових обставин. Залучення громадськості, освітні заходи та підвищення рівня інформаційної грамотності громадян відіграють також важливу роль у забезпеченні ефективності заходів цивільного захисту. Лише через спільний та відповідальний підхід можна забезпечити безпеку та добробут громадян у ситуаціях надзвичайних подій.

Отже, у висновку слід підкреслити, що в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема під час війни, інновації та рекомендації грають визначальну роль у підвищенні ефективності системи цивільного захисту. Застосування сучасних технологій, врахування кібербезпеки, покращення систем попередження та евакуації, розвиток освітніх програм та залучення волонтерів є ключовими елементами успішної стратегії. Забезпечення безпеки населення та максимально швидке та координоване реагування на небезпеку вимагають поєднання традиційних методів та інноваційних підходів.

Розвиток публічного управління системою цивільного захисту в Україні повинен враховувати комплексний підхід, включаючи координацію, технологічні інновації та підвищення кваліфікації персоналу. Лише в такий спосіб можна забезпечити найвищий рівень готовності та відповідальності перед загрозами та надзвичайними ситуаціями. Узагальнюючи, розвиток системи

цивільного захисту в Україні повинен базуватися на поєднанні зусиль держави, громадянського суспільства та технологій для створення відповідальної та високоефективної системи цивільного захисту. Це дозволить в значущий спосіб забезпечити безпеку та добробут населення в умовах несприятливих обставин, зберігаючи основні цінності суспільства та гарантуючи стійкість перед викликами непередбачуваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика : монографія / В. Б. Авер'янов, В. М. Шаповал, Н. Р. Нижник ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юрінком-Інтер, 1998. 431 с.
2. Алієва П. І. Фундаменталізація вищої освіти в контексті європейської інтеграції. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : зб. мат. інтернет-конф. 28-29 квітня 2016 р. Х. : НУЦЗУ, 2016. С. 3 – 4.
3. Альбощій О. В. Кулешов М. М. , Калашніков О. О., Рашкевич С. А., Труш О. О. Основи управління в органах і підрозділах МНС України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл; Мін. України з питань надзв. ситуац. та у справах насл. Чорноб. кат., Мін. осв. і науки України, Університет цивільного захисту України. Х. : КП «Міська друкарня», 2009. 370 с.
4. Аналіз структури системи підготовки кадрів у сфері цивільного захисту / О. Ю. Малеван, Ю. П. Теревеверзін . Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. 2013. № 2. Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>
5. Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління. К. : Основи, 1996. 127 с.
6. Андреев С. О. Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 . ХарРІ НАДУ. 2010, 201 с.
7. Андрейчук С. Управлінські засади розвитку вищої освіти України в умовах інтеграції в європейський освітній простір .Ефективність державного управління. Л. : Вид-во Львів. регіон. ін-ту держ. управління, 2007. Вип. 12. С. 13–18.
8. Андрієнко М. В. Проблема визначення загальних принципів державного управління . Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. Одесрегіон. інст. держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Вип. 16. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. [Електрон-

ний ресурс]. Режим доступу до журналу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/tppd/indexhtml>

9. Андрущенко В. Модернізація вищої освіти України в контексті Болонського процесу . Освіта. 2004. 12–19 трав. (№ 23). С. 4–5.
10. Антоненко В. М. Основи державного управління у сфері цивільного захисту . Надзвичайна ситуація. 2006. № 12. С. 10–17.
11. Бакуменко В. Д. Державно-управлінські рішення : навчальний посібник . К. : ВПЦ АМУ, 2012. 344 с.
12. Бакуменко В. Д. Методологія державного управління: проблеми встановлення та подальшого розвитку. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 11–27.
13. Баран М. П. Модернізація вищої освіти України: механізми інституційного регулювання : автореф. дис. на здобуття канд. наук. з держ. упр. : спец. 25.00.02 : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. 2004. 21 с.
14. Барило О. Г., Потеряйко С. П., Терентьева А. В. Застосування ефективних методів навчання фахівців сфери цивільного захисту / О. Г. Барило // Бюлетень Науково-методичного центру навчальних закладів МНС України № 20- К. : 2012. С. 6–9.
15. Бесчастний В. М. Концепція організації системи управління фінансовими коштами галузі освіти і науки. Економіка та держава. 2009. № 11. С. 10–11.
16. Бесчастний В. М. Механізми державного управління розвитком вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. на здобуття д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 : Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України. 2010, 38 с.
17. Васійчук В. О., Гончарук В. Є., Качан С. І., Мохняк С. М. Основи цивільного захисту : навч. посібник. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 417 с.
18. Васіна А. Ю. Державне управління : навчальний посібник К. : “Знання.Прес”, 2008. 343 с.

19. Васюк Н. О. Механізми державного управління підготовкою керівників кадрів для системи охорони здоров'я : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 ; Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2013, 21 с.
20. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавн. Дім "Ін Юре", 2002. С. 22.
21. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко [та ін.] ; М-во освіти і науки України. К. : Знання, 2005. 327 с.
22. Вища освіта в Україні: нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. К. : Форум, 2003. 1020 с.
23. Вінюков-Прощенко А. С. Модернізація вищої освіти України та її адаптація до європейських стандартів . Наука і молодь. Гуманіт. сер. : зб. наук. пр. / Нац. авіац. ун-т. К. , 2004. Вип. 4. С. 11–14.
24. Вітренко Ю. Економічний механізм системи вищої освіти: напрями удосконалення . Вища школаю 2003. № 1. С. 37–50.
25. Вовчаста Н. Я. Організаційно-педагогічні умови професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 ; Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2010. 21 с.
26. Гада О. Б. Пожежна безпека як елемент національної безпеки держави. . Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : зб. мат. інтернет-конф. 28-29 квітня 2016 р. Х. : НУЦЗУ, 2016. С. 3 – 4.
27. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / В. О. Гальперіна ; Акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. К., 2003. 17 с.
28. Гриценко В. П. Інноваційні підходи до управління навчальними закладами . Фінанси України. 2005. № 4. С. 85–89.

29. Гриценко О. І. Фінансово-кредитне забезпечення підприємств споживчої кооперації . К., 2005, 19 с.
30. Гудович О. Д. Механізми планування діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту України . Науковий вісник академії муніципального управління [Текст] : зб. наук. пр. Вип. 4. 2013. С. 97. (Серія: «Управління»).
31. Державне управління : словник-довідник / В. М. Князєв, В. Д. Бакуменко та ін. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
32. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посібник / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.
33. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади / Н. Р. Нижник, С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко [та ін.] ; за заг. ред. проф. Н. Р. Нижник. К. : УАДУ, 2002. 164 с.
34. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ, 2002. 492 с.
35. Державний класифікатор України. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій. ДК 019 2001. К. : Держстандарт України, 2002. 16 с.
36. Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.01.2013 № 20/2013 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/2013>
37. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : монографія / А. О. Дегтяр. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. 224 с.
38. Дегтяр А. О. Механізми прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів : монографія / А. О. Дегтяр, О. Ю. Амосов, В. М. Мартиненко. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 300 с.

39. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін : монографія . Х. : Оберіг, 2010. 176 с.
40. Домбровська С. М. Забезпечення ефективного державного управління підготовкою фахівців у сфері цивільного захисту: створення професійних стандартів . Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Х. : Видво ХарРІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 1. С. 293–298.
41. Домбровська С. М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні . Вища освіта України (додаток 2) : тематичний випуск : Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – 2013. № 3. С. 10–14.
42. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку : монографія / В. П. Андрущенко, І. С. Каленюк, С. В. Мочерний та ін. ; за заг. ред. В. П. Андрущенка ; Акад. пед. наук України ; Ін-т вищ. освіти. К. : Пед. преса, 2006. 206 с.
43. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін]; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2010. 820 с.
44. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2.
45. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
46. Євсюков О. П. Спрямованість і сутність механізмів дії й оцінювання державного управління у сфері соціально-економічної безпеки . Право та державне управління. 2017. № 4 (29). Том 2. С. 11–17.
47. Євсюков О. П. Сучасні виклики соціально-економічній безпеці України та державні механізми їх визначення. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 15. С. 77–79.

48. Євсюков О. П. Удосконалення державних механізмів забезпечення соціально-економічної безпеки . Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2018. № 6. Т. 29 (68). (Серія «Державне управління»).

49. Євсюков О. П. Шляхи підвищення якості освіти [Електронний ресурс] . Державне управління: удосконалення та розвиток : електр. наук.-практ. жур. 2013. Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=654>

50. Жукова Л. А. Державне управління у сфері цивільного захисту в Україні: функціонально-структурний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Л. А. Жукова ; Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2007. 22 с.

51. Жукова Л. А. Шляхи удосконалення системи державного управління у сфері цивільного захисту в контексті інтеграції України в Європейський Союз // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 29 травня 2003 р., м. Київ / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К. : Вид-во НАДУ, 2003. Т. 1. С. 368–370.

52. Журавльова Ю. О. Механізми державного управління реформування вищої освіти України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Ю. О. Журавльова : Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2009, 21 с.

53. Журавльова Ю. О. Про деякі аспекти формування законодавчих засад та правових механізмів державного управління вищою освітою / Ю. О. Журавльова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2008. Вип. 3. С. 302–309.

54. Засунько С. С. Оперативне управління ДСНС в особливих умовах . Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи [Текст] : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. Х. : Національний університет цивільного захисту України, 2014. С. 18.

55. Збірник документів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій. К. : МНС України, 2006. 794 с.
56. Згуровський М. З. Вища освіта України: реалії, тенденції, перспективи розвитку / М. З. Згуровський. К., 2007. С. 164.
57. Згуровський М. З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. К. : ІВЦ Вид-во "Політехніка", 2004. 76 с.
58. Івашко О. А. Концептуальні основи фінансового механізму . Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. 2010. № 4. С. 65–71.
59. Інформаційні матеріали щодо функціонування Державної пожежної охорони Республіки Польща [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.straz.gov.pl>
60. Інформаційні матеріали щодо функціонування Міністерства внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mswia.gov.pl>
61. Інформаційні матеріали щодо функціонування Національної цивільної оборони Республіки Польща [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.ock.gov.pl/obrona_cywilna_kraju
62. Інформаційно-аналітична довідка про надзвичайні ситуації в Україні, що сталися впродовж I півріччя 2018 року // Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua>
63. Інформація про стан та проблеми функціонування єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html
64. Кацалап Л. С. Нормативно-правове забезпечення підготовки кадрів органів внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.07 / Л. С. Кацалап ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2012, 20 с.

65. Качинський А. Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи [Текст] / А. Б. Качинський. К. : Ін-т пробл. нац. безпеки, 2004. 472 с.

66. Клименко Н. Г. Зарубіжний досвід функціонування систем державного управління в умовах надзвичайних ситуацій та основні тенденції їх подальшого розвитку. Збірник наукових праць НАДУ [Текст]. К. : Вид-во НАДУ, 2007. Вип. 1. С. 26–40.

67. Клименко Н. Г. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичний та історичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01. Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2008, 17 с.

68. Княжева І. А. Системно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вищої освіти . Наука і освіта. 2005. № 7/8. С. 25– 27.

69. Кобець А. С. Основні тенденції розвитку національних систем вищої школи в рамках Болонського процесу. Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія: Управління. К. : Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, 2011. Вип. 4. Державне управління та місцеве самоврядування / [за заг. ред. В. К. Присяжнюка, В. Д. Бакуменка]. – С. 97–105.

70. Кобець А.С. Інноваційний шлях розвитку вищої освіти України на сучасному етапі інтеграції до європейського співтовариства . Інвестиції : практика та досвід. 2009. № 17. С. 89–92.

71. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми, теорії і практики) : монографія . Львів : Вид. центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

72. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

73. Козієвська О. Вища освіта в Україні: уроки реформування . Вища школа. 2013. № 6. С. 49–62.
74. Колос Р. Л. Підготовка офіцерських кадрів для Збройних Сил України за досвідом Військово-інженерного інституту 1991–2000 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 20.02.22 / Р. Л. Колос К. : Нац. академія оборони України, 2005. С. 21
75. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07; Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2006, 28 с.
76. Конституція України від 28.06.1996 № 254к /96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
77. Концепція боротьби з тероризмом Указ Президента України від 25 квітня 2013 року № 230/2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/230/2013>
78. Коржевська Г. Державні механізми ліцензування й акредитації в системі забезпечення якості вищої освіти: європейський досвід та українська практика . Вісник НАДУ. 2007. № 4. С. 110–117.
79. Корженко В. В. Категорії «державний механізм управління» та «механізм державного управління»: порівняльний аналіз / В. В. Корженко, Т. М. Лозинська // Теорія та практика державного управління. Вип. 2 (21). Х. : Вид-во ХарПІНАДУ «Магістр», 2008. С. 16–23.
80. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : монографія . Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.
81. Коротич О. Б. Методологічні засади державного управління регіональним розвитком // Теорія та практика державного управління. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. – Вип. 3 (12). – 316 с.
82. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів : монографія. К. : МАУП , 1997. 208 с.

83. Косаревська О. В. Формування професійної правової свідомості курсантів на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 /; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 20 с.

84. Костенко В. Модернізація державної системи цивільного захисту в контексті європейської інтеграції України . Державне управління та місцеве самоврядування [Текст]. 2013. Вип. 4(19). С. 111.

85. Криклій О. А. Визначення сутності та структури фінансового механізму управління філіями банку . Вісник УАБС. . 2007. № 1. С 53–58.

86. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія. Львів: Вид. Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2001. 68 с.

87. Купчак М. Я. Підготовка майбутніх експертів з екології у вищих навчальних закладах засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 /. Львів, 2018. 20 с.

88. Кусій М. І. Підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / М. І. Кусій : Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського. 2011. 21 с.